

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA FILOZOFIE

Gadamerova hermeneutika a její recepce v mediálních studiích

Diplomová práce

Autor: Bc. Nikola Nosková

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ivan Blecha, CSc.

Olomouc 2017

Prohlášení:

Čestně prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně, pod vedením Prof. PhDr. Ivana Blechy, CSc., a všechny citované zdroje uvedla.

V Olomouci dne 20. 4. 2017

Podpis

Poděkování:

Velmi bych chtěla poděkovat panu Prof. PhDr. Ivanu Blechovi, CSc. za cenné rady a čas, který mi věnoval při společných konzultacích. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Petře Chvojkové, Ph.D. z Katedry žurnalistiky a mediálních studií a kulturních studií na Univerzitě Palackého v Olomouci za podnětné rady ohledně recepce Gadamerovy hermeneutiky v humanitních a sociálních vědách.

Abstrakt:

Předmětem této diplomové práce je recepce Gadamerovy hermeneutiky v mediálních studiích. Právě hermeneutická metoda je využívána při interpretaci textů v nově vzniklých sociálněvědních oborech. Jádrem práce, rozdělené do dvou částí, je představení tří základních pojmů, a to textu, hermeneutického kruhu a interpretace. Nejprve je vysvětleno Gadamerovo pojetí a poté jeho recepce v mediálních studiích, hlavně v dílech Johna Thomsona a Briana Faye. Závěrečná část práce je věnována reflexi užití hermeneutiky a odlišnému chápání hermeneutických pojmů, které jsou často užívány nepřesně a odlišně, než je tomu ve filosofii. Stěžejním úkolem je na tyto terminologické odlišnosti a modifikace poukázat.

Klíčová slova:

Hans-Georg Gadamer, hermeneutika, hermeneutický kruh, hermeneutický horizont, interpretace, mediální studia, rozumění, text

Abstract:

The subject of this thesis is reception of Gadamer's hermeneutics in medial studies. It is the hermeneutical method that is used in interpreting the texts in the newly established social science fields. The core of the work, divided into two parts, is the introduction of three key concepts, namely text, hermeneutic circle and interpretation. Initially the concept of Gadamer and its interpretation in medial studies, especially in the works of John Thomson and Brian Faye, is explained. The final part is devoted to critical reflection and a different understanding of the hermeneutic terms that are often used inaccurately and in a different ways than it is in philosophy. Main focus lies in highlighting these variations and modifications.

Keywords:

Hans- Georg Gadamer, hermeneutics, hermeneutic circle, hermeneutic horizon, interpretation, medial studies, understanding, text

OBSAH:

ÚVOD	7
1. Gadamerovo pojetí hermeneutických pojmů	11
1.1 Text a Písmo	11
1.2 Rozumění a předporozumění textu	14
1.3 Vlastnosti a druhy textu	15
1.4 Hermeneutický kruh	17
1.5 Hermeneutický horizont	19
1.6 Hermeneutická interpretace	22
1.7 Hermeneutika podezření a důvěry	24
2. Hermeneutika a mediální studia	26
2.1 Hermeneutické a metodologické založení humanitních věd	26
2.2 Dnešní rozdělení věd	30
2.3 Specifika výzkumu v sociálních vědách	31
2.4 Text v mediálních studiích	34
2.5 Kulturní text	35
2.6 Intencionalismus versus hermeneutika.....	37
2.7 Nedostatečné teorie	40
2.8 Pojetí textu a hermeneutiky u Johna Thomsona	42
2.9 Thomsonova hermeneutická interpretace mediálních sdělení	44
3. Reflexe a užití hermeneutiky	46
ZÁVĚR	51
ZDROJE	53

ÚVOD

Předkládaná diplomová práce se zabývá Gadamerovou hermeneutikou, klíčovými pojmy a jejich užitím v mediálních studiích. Samotné chápání pojmu hermeneutika prodělalo v dějinách mnohé změny. Z počátku byl termín užíván jako umění výkladu, nebo také jako nauka o správné metodě, která měla být užívána při interpretaci.

Umění výkladu není záležitostí novou, ani nedávnou, náznaky lze spatřit už u stoiků a alegorickém výkladu mýtů. Původně řecké slovo „hermeneutiké“ znamená vyjasňovat, objasňovat nebo překládat.¹

Smysl hermeneutiky jako pomocné disciplíny či nauky byl chápán z pozice dějin relativně ještě nedávno. Postupem času se vyvinula od renesance v závislosti na specifikaci disciplín hermeneutika theologická, filosofická a právní. Filosofická hermeneutika je ze všech tří nemladší, v běžném smyslu, jak píše Grondin označuje filosofická stanoviska Hansa-Georga Gadamera a Paula Ricoeura. Dnes je brána jako jedna z filosofických metod, která pojímá poznání jako specificky otevřené a reflektované sebe-porozumění. Staví se do protikladu proti metodám, které upřednostňují vysvětlování a popis (zejména metody přírodních věd).²

Studovat dějiny hermeneutiky je složitým úkolem, protože dřívější hermeneutika byla spíše techničtějšího rázu a neměla charakter univerzální platnosti, kterou si nárokuje ta moderní. Navíc dějiny hermeneutiky neměly až do 17. století označení. Dříve se tyto úvahy, dnes nazývané hermeneutické, označovaly jako ars interpretandi.³

---

¹ Na hermeneutiku tedy z tohoto pohledu můžeme nahlížet jako na umění výkladu (zejména starých textů, mýtů, věšteb ad.) Už u stoiků hrála interpretace mýtu velkou roli, později na ně navázal s hermeneutickou exegezí starozákonních textů Filoň Alexandrijský. V širším slova smyslu tedy můžeme hovořit o hermeneutice už v antice, protože už tehdy se jednalo o metodické zásady, které měly dopomáhat k interpretaci textů. Ve středověku se hermeneutika soustředila téměř výhradně na výklad Bible.

² *Filosofický slovník*. 2., opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, s. 167.

³ GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 16. Poté byly tyto úvahy zkoumány a rozvíjeny v kritice, exegezi nebo filologii.

Dnes je slovo hermeneutika stále nejednoznačné, mnohdy je synonymně používáno jiných pojmů, jako je výklad, vysvětlení, interpretace nebo exegeze.⁴ Musíme si tedy dopředu termín úžeji vymežit a určit, v jakém významu budeme hermeneutiku používat. V diplomové práci je hermeneutika používána ve smyslu teorie interpretace.

Kanadský filosof Jean Grondin⁵, žák Gadamera, upozorňuje na to, že máme možnost setkat se se dvěma hermeneutikami, a to s normativně-metodickou a fenomenologickou. Ta první nám určuje, jak zacházet s texty, jak je interpretovat. Druhá hermeneutika zaměřená fenomenologicky se zaměřuje na prvotní zkoumání rozumění jako takového, neurčuje, jak máme interpretovat, ale jak se interpretuje. Když interpretujeme, činíme věci srozumitelnými, z cizího se stává srozumitelné, známé. Tento proces interpretace je pak ve středu zájmu hermeneutické teorie, která si činí nárok univerzální platnosti, jež je v hermeneutice spatřována až ve 20. století. Předtím byla interpretace jako taková většinou brána jako specifický problém, který měla řešit pomocná disciplína.⁶

Nejen proces interpretace, ale také další reflexe hermeneutických pojmů je náplní diplomové práce, která je strukturována do dvou částí, rozdělených do třech samostatných kapitol. První část práce a kapitola jsou věnovány filosofickému vysvětlení základních hermeneutických pojmů – *textu, hermeneutického kruhu a interpretace*, hlavně v užití H. – G. Gadamera.⁷

---

⁴ Jean Grondin ve své knize *Úvod do hermeneutiky* uvádí jeden z mnoha příkladů této záměny pojmů, a to na knize Johna Findleye, *Kant and the Transcendental Object* (vydanou v Oxfordu v roce 1981), která nese podtitul „A Hermeneutic Study“. Nikde se v ní neobjeví slovo hermeneutika, ale názvem je myšlena interpretace Kanta.

GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997. s. 33.

⁵ Ve svém myšlení se zabírá německou klasickou filosofií, a také hermeneutickým učením Wilhelma Diltheje a Paula Ricouera. Mezi jeho nejvýznamnější dílo patří shrnutí hermeneutiky v díle *L'universalité de l'herméneutique*, 1993 (česky *Úvod do hermeneutiky*, 2011). Kniha byla přeložena do několika jazyků. Mezi jeho další díla patří: *Hermeneutische Wahrheit? Zum Wahrheitsbegriff Hans-Georg Gadamer*, 1982, *Hans-Georg Gadamer. Eine Biographie*, 1999 nebo *Von Heidegger zu Gadamer*, vydanou v roce 2001 a ad.

⁶ Tamtéž, s. 34.

⁷ Hans-Georg Gadamer (1900-2002), představitel novodobé filosofické hermeneutiky. V Německu studoval filosofii, germanistiku a dějiny umění v Marburku a Mnichově. Mezi jeho učitele patřili představitelé novokantovství - Nicolai Hartmann a Paul Natorp. Na univerzitě v Marburku navštěvoval přednášky Martina Heideggera, seznámil se s jeho ontologickým fundamentalismem, ale i s fenomenologickým učením Edmunda Husserla. Tito dva myslitelé měli na jeho filosofickou tvorbu značný vliv. Právě pomocí fenomenologie a existenciální filosofie Heideggera se snažil vymezit vůči ideálu vědecké objektivity a novokantovství, které zprvu hájil. Svou habilitační práci, kterou obhájil v Marburku roku 1929, zasvětil Platónovi a studiu jeho dialektiky (Platos dialektische Etik). Od roku 1937 působil na téže univerzitě jako mimořádný profesor. Antická filosofie se stala pro jeho učení v mnohém vzorem. Hledal souvislosti mezi tradičním antickým dialektickým myšlením (sókratovsko-platónský dialog) a fenomenologickou deskripcí. Jako vysokoškolský profesor vyučoval v Lipsku, kde v roce 1946-1947 působil jako rektor. Nejdelší čas učil na univerzitě v Heidelbergu, kde převzal katedru po

Za klíčové dílo je považována *Pravda a metoda* (1960). Hlavním tématem této knihy je problematika uchopení duchovních věd ve vztahu k vědám přírodním. Mimo jiné se v ní Gadamer zabývá procesem rozumění, hermeneutickými pravidly, řečí, tvorbou dialogů či dialektikou pravdy a omylu. Jak předestírá v úvodu, není rozumění textům a jejich správného výkladu pouze záležitostí vědy a metody, jak by se dalo zdát ze samotného názvu díla, ale jde především o lidskou zkušenost se světem. Zajímavé je, že v celé *Pravdě a metodě* není hermeneutika chápána jako metodologie humanitních věd, jak je někdy mylně uváděno, ale slouží pro hlubší pochopení věd samotných a jejich vzájemnému vztahu ke skutečnosti a pravdě. Gadamer se táže po podmínkách rozumění a horizontech, jimiž jsme při interpretaci textu omezováni. Tyto aspekty jsou zachycovány a prolínají celou prací.

Hermeneutika získala na větším významu i s rozvojem nových vědních oborů, především v oblasti humanitních a sociálních disciplín. Takovým příkladem jsou mediální studia, kterým se věnuje druhá část práce. Pro lepší orientaci je nejprve vysvětleno současné rozdělení věd a specifika výzkumu právě v sociálních vědách.

Předkládaná práce si neklade za cíl vyčerpávajícím a kritickým způsobem zachytit Gadamerovu hermeneutiku a její konkrétní uplatnění v mediálních studiích. Slouží spíše jako prvotní vhled do problematiky a pokouší se nastínit základní úskalí a možné směry dalšího zkoumání. Diplomová práce porovnává dva náhledy na hermeneutické myšlení a zachycuje často odlišné chápání klíčových pojmů, nejprve z původní pozice filosofické a poté v podání nových disciplín, jakými jsou mediální studia. Často v nich právě dochází k nedorozumění a zkresleným představám o hermeneutice jako takové. Právě porovnání Gadamerovy hermeneutiky bylo vybráno záměrně, tato studia ho velmi často, avšak v pozměněné podobě, citují či parafrázuji. Z těchto odlišností pak vznikají nedorozumění a nové koncepce, nespojující s původním filosofickým pojetím.

Nově vzniklé obory, typické svou interdisciplinarností, často využívají metod ostatní disciplín, přisvojují si je, pozměňují a dávají jim jiný smysl. Tato problematika je vysvětlena v druhé kapitole, kdy jsou vykládány hermeneutické metody a pojmy z pozice mediálních studií, hlavně tedy z pohledu dvou sociálních teoretiků Johna Thomsona a Briana Faye. Před

---

K. Jaspersovi až do roku 1968. Ještě v letech 1967-1971 vedl známou debatu s J. Habermasem o vztahu hermeneutiky a kritiky ideologie. V roce 1981 zase polemiku s J. Derridou o poststrukturalistickém převzetí hermeneutiky v dekonstrukci.

samotným závěrem je zařazena kapitola věnující se kritické reflexi, která shrnuje dosavadní poznatky a nastiňuje možný další vývoj.

1. Gadamerovo pojetí hermeneutických pojmů

1.1 Text a Písmo

V následující části práce a kapitolách se zaměříme na zkoumání tří základních hermeneutických pojmů, z tradice hermeneutiky a pozice H. G. Gadamera a poté v další části práce z hlediska mediálních studií. Jako první je vybrán *text*, protože jeho vysvětlení je nezbytné pro další uvažování.

Nejen pro humanitní vědy, ale i pro ty přírodní je velmi důležité správně pochopit a vysvětlit jednotlivé texty. Jejich porozumění a následná interpretace je vlastně záznamem lidské zkušenosti o světě. Studium textu bylo v dějinách hermeneutického myšlení spojováno hlavně se studiem Písma svatého.

V období renesance⁸ se studiem Písma zabýval Martin Luther, kterého Dilthey považoval za zakladatele a průkopníka novodobé hermeneutiky. Ta se rozvíjela hlavně v protestantském hnutí i u jejich pozdějších myslitelů. Studium biblických textů vyžadovalo nějakou ucelenou a propracovanou metodiku jejich činnosti.⁹ S reformačním principem Písma sice přišel právě v šestnáctém století německý myslitel a protestantský teolog Martin Luther. Sám ale žádnou specifickou metodu nenabídl. Biblická hermeneutika a výklad Písma se staly předchůdci hermeneutiky v moderních humanitních vědách.

Podle Luthera¹⁰ vykládá Písmo svaté sebe samo (*sui ipsius interpres*). Pro správné pochopení a osvojení Písma nepotřebujeme tradici ani dogmatické výklady a alegorickou metodu, která byla používána jako nutná a jediná při jednotné interpretaci biblických textů. Ve středu všech Lutherových úvah o interpretaci stálo slovo a text.¹¹ Používal už dříve známé pravidlo *hermeneutického kruhu*, které bude podrobněji probíráno v dalších pasážích. Tedy porozumění celku je možné pouze z porozumění jeho částí a naopak. Tento kruhový poměr

---

⁸ Dřívějším významným myslitelem, který se zabíral studiem textů a Písma, byl svatý Augustinus (354-430), své hermeneutické pokyny rozpracoval v díle *Doctrina christiana*.

⁹ Autorem první novověké hermeneutické teorie Písma svatého je dle Jeana Grondina Lutherův spolupracovník Flacio Illyric. Jeho teorie platila v exegezi až do pozdního 18. století.

¹⁰ Když se hovoří o Lutherově hermeneutice, myslí se právě jeho výklad Písma.

¹¹ „Slovo Písma stále hledá výklad, který může uskutečnit jen aktivní sledování slova samého, tím, že umožní, aby v něm zazníval osvobodivý celek významu, jež chce vyjádřit skrze milost.“ GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 62.

celku a části byl znám starověké rétorice.¹² Luther a jeho následovníci začali hermeneutické pravidlo využívat při interpretaci textů, které musí být zasazovány do kontextů a souvislostí, jinak jim není možné porozumět.¹³ Reformační teologie sice v mnohém hermeneutické zkoumání textů posunula dále, ale stále pracovala v úzkém zaměření svých písemných pramenů.¹⁴

Gadamer vysvětluje, že aby se hermeneutika stala univerzální metodou, musela se vymanit ze všeho dogmatického, vysvobodila sebe samotnou z těchto omezení. Došlo k tomu dle jeho slov v 18. století¹⁵, kdy se Písmo přestalo vykládat dogmaticky, křesťanské spisy začaly být brány jako historické prameny, které je nutno pečlivě zkoumat a podrobit různým interpretacím. Hermeneutika se stala univerzální metodou při výkladu textů, není už rozdíl mezi interpretacemi profánních a posvátných děl. „Neboť, co platí o písemných pramenech, totiž že každé větě v nich lze rozumět jen ze souvislostí, to platí také o obsazích, o nichž podávají zprávu.“¹⁶

Jedním z dalších významných představitelů rané fáze hermeneutiky byl německý myslitel F. D. E. Schleiermacher, který chápal exegezi Bible jako problém rozumění vůbec. „Text je možno správně interpretovat jen skrze porozumění celku životních souvislostí, v níž vznikl.“¹⁷ Sám vnímal hermeneutiku jako univerzální nástroj,¹⁸ protože její užití je pro všechny stejné. Vychází přitom z představy, že neporozumění a zakoušení cizího je pro všechny lidi stejné, univerzální. Filosofická hermeneutika má dle jeho názoru pomoci lépe rozumět náboženským textům. Rozlišil dva druhy výkladu, ten první označil jako gramatický, který se orientuje na psanou řeč. Druhý je psychologický, jenž se zaměřuje na řečníka a jeho úmysl, sleduje zároveň kontext vlivů, kterým čelí. Schleiermacherův přínos pro další vývoj hermeneutiky spočíval i v tom, že přišel s tvrzením, že náboženské texty jsou předem

---

¹² Přirovnávali dokonalou řeč k tělu, k poměru hlavy a jednotlivých tělesných údů.

¹³ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 162.

¹⁴ Během 17. století byla hermeneutika rozpracována jako obecné umění výkladu, měla již univerzálnější potenciál, a ne specifické zaměření, jako tomu bylo ryze u studia Písma.

¹⁵ Učenci (Semler a Ernesti) se začali zabírat jednotlivými interpretacemi děl. Písemné prameny mají být zkoumány nejen gramaticky, ale také historicky. Dokumenty musí být zpětně zasazovány a pochopeny v kontextu doby, kdy vznikly.

¹⁶ Tamtéž, s. 164.

¹⁷ CORETH, Emerich, ed. et al. *Filosofie 20. století*. Překlad Břetislav Horyna. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2006. 255 s. Dějiny filosofie; 5. díl, s. 167.

¹⁸ Předtím v antice a patristice existovala jen útržkovitá pravidla hermeneutiky. Systematická hermeneutická pravidla začala být užívána Lutherovou reformací. Schleiermacher chápal hermeneutiku jako nauku o umění rozumět.

koncipovány a je do nich vkládán význam, který můžeme až dodatečně rekonstruovat a zastávat. Musíme ale při tom poznat okolnosti vzniku samotného textu.¹⁹

Obecné umění výkladu rozumění a univerzálnost hermeneutiky není zcela prvenstvím Schleiermachera, je mu ale často přisuzováno. On sám se považoval za teologa, nikdy také své hermeneutické učení nevydal.²⁰ Dal podnět mnoha dalším myslitelům, kteří na něj navazují. Například August Boeckh, který byl posluchačem jeho přednášek, na základě studia svého učitele, vybudoval metodologii filologických věd. Dochází zde ke spojení hermeneutiky s metodologií neexaktních věd. V tomto záměru pak pokračovali Droysen nebo Dilthey.

---

¹⁹ *Filosofický slovník*. 2., opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 364.

²⁰ Pro tisk byl připraven pouze jeden spis, a to *Über den Begriff der Hermeneutik*, obsahující dvě přednášky roku 1829.

1.2 Rozumění a před-porozumění textu

Pro Gadamera není *text* jen polem předmětu zájmu literárního bádání. Porozumět mu je možné jen skrze interpretaci, která není pouhou technikou vědeckého výkladu, ale je něco více.²¹ Oba pojmy je dle něj nutné chápat šířeji.²² *Text* není nikdy daný, je utvářen skrze interpretaci, která ho může zpětně měnit. „Z hermeneutického stanoviska, což je stanovisko každého čtenáře, je text pouhý meziproduct, jedna fáze v dějství dorozumění, jež jako takové zajisté rovněž zahrnuje jistou abstrakci, totiž izolování a fixování právě této fáze. Tato abstrakce ale směřuje opačným směrem než ta, na níž je zvyklý lingvista.“²³ Jazykovědce nebude zajímat, co se textem chce říci, jaký má smysl, ale to, jak byl utvořen. Aby se text stal skutečným textem, musí být čitelný.²⁴ Hermeneutickým úkolem je pak hájení jeho rozumného smyslu, proti přehnaným očekáváním.²⁵

Gadamerovské vysvětlení textu se omezuje jen na písemné dokumenty. Písemnost je dle něj sebeodcizením, oddělením řeči²⁶ od jejího výkonu. Překonat toto sebeodcizení můžeme jen pomocí čtení textu, které je nejvyšším úkolem rozumění.²⁷

V tomto navazuje Gadamer na Heideggerovu fundamentální ontologii a považuje rozumění za ontologický základ lidského života. Strukturu rozumění pak chápe jako projekt, který se vztahuje k budoucnosti.²⁸ „Kdo chce porozumět nějakému textu, provádí ustavičné rozvrhování. Rozvrhuje si předem smysl celku, jakmile se v textu ukáže první smysl. Takový smysl se ukazuje jen proto, že čteme text již s jistými očekáváním vzhledem k jednomu určitému smyslu.“²⁹ Tento náš pre-rozvrh je právě oním rozuměním v praxi. S dalším seznamováním s textem je náš předběžný rozvrh neustále revidován a přetvářen.

---

²¹ GADAMER, Hans-Georg: *Text a interpretace*. Přel. I. Chvatík. *Reflexe (Filosofický časopis)*, OIKOYMENH, Praha 2000, číslo 21, str. 5 -35. ISSN 0862-6901, s. 12.

²² To souvisí hlavně s tím, že ve dvacátém století se stává středobodem filosofických uvažování řeč a jazyk. Zatímco jedna linie úvah se zabývá studiem teorie znaků a jazykových systémů, druhá se věnuje otázce teorie poznání a řeči samotné, co a jak nám sděluje.

²³ Tamtéž, s. 15-16.

²⁴ Tamtéž, s. 16.

²⁵ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 246.

²⁶ Zkoumáním mluvené řeči a rozuměním se začal zabývat už Schleiermacher. Hermeneutické myšlení se tak odpoutalo od svého dosavadního středu zájmů, což byly písemné dokumenty.

²⁷ Tamtéž, s. 336.

²⁸ Způsob lidského pobytu (Dasein) je pak chápán jako ontologicky určený, nejedná se o pobyt v přítomnosti, ale v budoucnosti. Základem rozumění je pak existenciální dějinná časovost.

²⁹ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 237.

Naše vlastní před-porozumění může vést k nepochopení. K tomu přispívají, jak je Gadamer nazývá, tzv. předsudky, které jsou buď „správné“, nebo „nesprávné“³⁰. Ty předcházejí každému myšlenkovému soudu a úsudku, jsou to jeho nezbytná východiska.³¹ Předsudek není vnímán jako něco negativního, naopak je to účinný prostředek, jak přistupovat k textům, má charakter soudu, který proneseme před konečným přezkoumáním.

Gadamer dodává, že abychom našli pravdu v textu a dobře mu porozuměli, musíme si uvědomit naši předpojatost vůči němu a nechat promluvit jeho jinakost.³² „Ten, kdo chce rozumět nějakému textu, je připraven nechat si od něho něco říci.“³³

1.3 Vlastnosti a druhy textu

Jednou z vlastností, kterou musí text dle Gadamera mít, je čitelnost. Abychom mohli nějaký text číst a následně interpretovat, musí být srozumitelný. Je předmětem, který zkoumáme, snažíme se mu porozumět.³⁴ To je to, co *text* odděluje třeba od poznámky³⁵, kterou si pro lepší zapamatování přečteného napíšeme na okraj sešitu. Textem ji budeme moci nazvat až ve chvíli, kdy nás bude nutit zkoumat jednotlivé znaky, kterým neporozumíme, začneme tedy brát text jako předmět zkoumání. Obyčejné poznámky, které jsou srozumitelné a nenutí k dalšímu zamýšlení, nejsou v gadamerovském pojetí brány jako text.³⁶

Autor *Pravdy a metody* rozděluje tři formy textů, které se vzpírají textaci. Jde o antitexty, pseudotexty a pretexty. První z nich označuje formy mluvení, kdy je právě tón hlasu a komunikační situace důležitější než samotný text.³⁷ Antitextem je ironie, která může fungovat pouze za určitých podmínek. Těmi jsou například obeznámenost s tématem a

---

³⁰ Gadamer se ostře stavěl proti historicismu. Za důvod jeho selhání považoval zřejmou závislost na osvícenské zásadě, která negovala úplně všechny předsudky. Na rozdíl od historicismu vidí jeho hermeneutika v předsudcích podstatnou část rozumění.

³¹ HROCH, Jaroslav. *Filosofická hermeneutika v dějinách a současnosti*. 2. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, 2003, s. 53.

³² GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 239.

³³ Tamtéž.

³⁴ Takovým textem je i text překladatele, který ho musel nejprve převést do svého jazyka a poté do cizího.

³⁵ Dle Gadamera fungují vědecká sdělení na stejné bázi jako poznámka, která je určena jen pisateli. Podobně srozumitelné a určené jen úzkému kruhu osob jsou právě i texty vědecké.

³⁶ GADAMER, Hans-Georg: Text a interpretace. Přel. I. Chvatík. *Reflexe (Filosofický časopis)*, OIKOYMENH, Praha 2000, číslo 21, str. 5 -35. ISSN 0862-6901, s. 17.

³⁷ Typickým příkladem jsou vtipy, kdy předpokládáme, že posluchači vědí, že sdělení nemyslíme vážně, ale pouze jako žert, pro dotvoření situace můžeme přidat i gestikulaci.

s komunikační situací. Gadamer k tomuto dodává, že rozluštění ironie je obtížným hermeneutickým úkolem, protože když ironii³⁸ z textu nebo promluvy nepochopíme, dojde k neporozumění. Druhým typem jsou pseudotexty, které samy o sobě obsahují nadbytečná slova a rétorické figury, které nám pravý smysl zastírají. Rétorika není součástí věcného sdělení textu, ale je jeho doprovodem, má rituální funkci. Pseudotexty někdy vznikají při nepřesných překladech, kdy jsou nadbytečná a matoucí slova užívána. Třetí formou textů vzpírající se textovosti jsou pretexty. „(...) Jsou to takové texty, které interpretujeme něčím, co samy právě nemíní. To, co míní, je pouhá záminka, za níž se skrývá smysl.(...)“³⁹ Úkolem pak zůstává odhalit tuto záminku a odhalit onen skutečný smysl. Tyto pseudotexty vznikají hlavně v oblasti veřejného mínění⁴⁰, kdy nedochází k šíření skutečného smyslu, ale zájmům stojícím v pozadí.⁴¹

Zvláštním druhem textů jsou ty literární⁴², které v Gadamerově pojetí dostanou svému smyslu, až když se k nim někdo vrací. A to je právě onen bod, který z nich dělá texty v původním a skutečném smyslu. Už samotným vrácením se k nim je necháme promlouvat, nasloucháme jim. Literární texty mají hermeneutický dopad, nejsou jen fixací pronesené řeči.⁴³ „(...) Literární text neodkazuje na původní mluvní výkon, nýbrž naopak je sám pro všechna opakování a pro všechny mluvní výkony předpisem. (...)“⁴⁴ Zvláštní postavení pak má básnický text, který má dle něj normativní charakter, neodkazuje na původní řeč a překonává básníka samotného. *Text* je tedy pro Gadamera stěžejním pojmem, který je základním stavebním kamenem pro další hermeneutické zkoumání.

---

³⁸ Gadamer dodává, že chápání nějakého textu jako ironického je projevem zoufalství našeho snažení o pochopení.

³⁹ Tamtéž, s. 23.

⁴⁰ Pro kritiku ideologie je pak důležité odhalit skutečný smysl a odstranit zájmy, které se sdělením manipulují.

⁴¹ Tamtéž, s. 21-23.

⁴² Takové texty musíme slyšet, promlouvají k nám vnitřním hlasem. Když si je lidé zapamatují a šíří je jen po paměti, dostanou texty své pravé existence.

⁴³ Tamtéž, s. 26.

⁴⁴ Tamtéž.

1.4 Hermeneutický kruh

Jedním ze základních pilířů celého hermeneutického učení je právě tato kruhová struktura procesu rozumění, zvaná *hermeneutický kruh*.⁴⁵ Nejedná se o žádnou specifickou metodu, jak je to někdy nepřesně popisováno, ale spíše o model odpovídající realitě porozumění.⁴⁶ Jde o kruhovitý vztah mezi celkem a jeho částmi, kdy významu celku porozumíme z jeho částí a naopak. „Tak probíhá pohyb rozumění vždy od celku k jeho části a zpět k celku. Úkolem je v soustředných kruzích rozšířit jednotu rozuměného smyslu. Sladění všech jednotlivostí s celkem je pokaždé kritériem správnosti rozumění. Nepřítomnost takového sladění znamená, že rozumění ztroskotalo.“⁴⁷ Smyslem hermeneutického snažení je odkrytí porozumění, jde o zachycení vnitřní podstaty objektu. Je to postupný proces, kdy si do nových poznávaných věcí promítáme již známé a pomocí nich se snažíme rozumět.⁴⁸

Hermeneutický kruh jakožto model rozumění není smýšlený, nebo dokonce bludný⁴⁹, naopak odpovídá skutečnému lidskému interpretativnímu chování v různých životních situacích.⁵⁰ Mezi Gadamerovy inspirační zdroje,⁵¹ jak sám uvádí, patří bezesporu Martin Heidegger⁵² a jeho pojetí rozumění jako existenciálu. Pro mnohé interprety před ním bylo užití hermeneutického kruhu problematické, protože zdánlivě omezovalo objektivní poznání skutečnosti, jaké je typické pro přírodní vědy.⁵³ Až teprve Heidegger přichází s pozitivním pojetím hermeneutického kruhu⁵⁴, do kterého je potřeba správným způsobem vstoupit.⁵⁵

---

⁴⁵ Je to zcela odlišný kruh, než jak je tomu v logice, kdy je jedna teze vysvětlována druhou, jeden pojem definovaný druhým.

⁴⁶ HROCH, Jaroslav, KONEČNÁ, Magdalena a HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 46.

⁴⁷ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010. s. 257.

⁴⁸ V hermeneutickém procesu rozumění hrají významnou roli tzv. předsudky, které jsou součástí každého procesu poznání a předcházejí každému úsudku. Viz předchozí podkapitola o Gadamerově pojetí *textu*.

⁴⁹ Tento termín používá Martin Heidegger ve svém díle *Bytí a čas*.

⁵⁰ HROCH, Jaroslav, KONEČNÁ, Magdalena a HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 48.

⁵¹ Mezi důležitá Gadamerova východiska patří kritika idealismu a metodologismu teorie poznání.

⁵² Právě v jeho fundamentální ontologii nachází teoreticko-metodologická východiska pro svou teorii rozumění.

⁵³ Tento kruhovitý vztah brání objektivně poznat skutečnost, protože jsme se svou interpretací závislí na pozorovateli.

⁵⁴ Tento kruh v sobě obsahuje původní poznání z věcí samotných.

⁵⁵ HROCH, Jaroslav, KONEČNÁ, Magdalena a HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 47.

Nejintenzivněji se zabýval kruhovou strukturou porozumění v raném období, nejvýznamnější myšlenky jsou zahrnuty v *Bytí a čase*.⁵⁶ Pomocí hermeneutiky se dobereme samotné podstaty interpretace, zjistíme, jak lidská existence rozumí sama sobě.⁵⁷

Heideggerovo existenciální zdůvodnění hermeneutického kruhu se stává obratem v dosavadním pojmání kruhového porozumění.⁵⁸ Gadamer zdůvodňuje tento zlom následovně: „Kruh celku a části v plném rozumění neustává, nýbrž se zde naopak uskutečňuje tím nejvlastnějším způsobem.“⁵⁹ Všechno rozumění má kruhovou strukturu. Pobyť ve světě je rozuměním, které rozvrhuje své bytí v možnostech. Heidegger nazývá rozvinutým rozuměním výklad. A právě výklad probíhá na základě znalostí, které již máme. „Výklad je existenciálně zakotven v rozumění, není tomu tak, že by k rozumění docházelo prostřednictvím výkladu.“⁶⁰ Výkladem nedokazujeme, že něčemu rozumíme, ale rozpracováváme možnosti, které rozumění rozvrhlo.⁶¹

Heideggerovo povýšení rozumění na základní kategoriální určení lidské existence bylo pro Gadamera klíčovým. Kriticky překročil dosavadní diskusi o metodě a začal používat hermeneutické tázání nejen na vědu, ale i na umění a zkušenost s dějinami.⁶² V návaznosti na Heideggerovo učení pojímá *hermeneutický kruh* jako univerzální model. Přestože každý jedinec vstupuje do interakce s textem, se svým vlastním předporozuměním, tak i při tomto kontaktu používá každý jiné postupy a metody. Všem společné je, že postupují nevědomě ve struktuře hermeneutického kruhu.⁶³

Gadamer považuje za nutné používat a chápat hermeneutický kruh jako logický, zavedený a fixovaný pojem,⁶⁴ odkazující ke struktuře bytí ve světě. Pomocí tohoto rozvržení

---

⁵⁶ Hermeneutika zde neoznačuje teorii interpretace ani interpretaci samotnou. V kruhu porozumění vidí možnost toho úplně nejpůvodnějšího poznání. Zajímavé je, že termín hermeneutika se v pozdějším období vůbec nevyskytuje.

⁵⁷ CORETH, Emerich, ed. et al. *Filosofie 20. století*. Překlad Břetislav Horyna. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2006. 255 s. Dějiny filosofie; 5. díl, s. 78.

⁵⁸ V 19. století bylo kruhové porozumění celku bráno pouze jako formální vztah jednotlivého a celku, probíhajícího v textu tam a zpět. Tento vztah končí při úplném porozumění textu. Podle Schleiermachera se máme zcela vpravit do tvůrce a nechat zmizet vše neznámé.

⁵⁹ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010. s. 258.

⁶⁰ HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. Překlad Ivan Chvatík. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 180.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² GADAMER, Hans-Georg: Text a interpretace. Přel. I. Chvatík. *Reflexe (Filosofický časopis)*, OIKOYMENH, Praha 2000, číslo 21, str. 5 -35. ISSN 0862-6901, s. 6.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Dilthey používal hermeneutický kruh jako alternativu k ideálu logického vyplývání.

se dostáváme až k samotnému zrušení rozdělení na subjekt a objekt, jež bylo východiskem Heideggerovy transcendentální analytiky pobytu.⁶⁵ Rozumění tedy odkazuje k samotnému bytí ve světě, ne k objektům poznání.⁶⁶

1.5 Hermeneutický horizont

Gadamer používá pojmu *horizont*,⁶⁷ aby ukázal, jak probíhá porozumění dějinné skutečnosti. Proces porozumění je završen právě až splynutím horizontu minulosti a současnosti. V *Pravdě a metodě* je vysvětlována problematika ve spojení s principem působících dějin.⁶⁸

Tyto dějiny jsou vědomím hermeneutické situace, ve které se nacházíme s něčím, čemu máme porozumět. Například s textem nebo sdělením apod. Situace je pro nás a naše vidění už předem omezeným stanovištěm.⁶⁹ V tomto momentu je na místě připojit termínu horizontu,⁷⁰ který je vysvětlen v Gadamerově podání následovně: „Horizont je obzor, který z jednoho bodu obsahuje a objímá vše viditelné.“⁷¹ Každý jev, který vnímáme, obsahuje a přináší současně něco nezjevného, aktuálně skrytého. Ovšem i toto nepřítomné můžeme při změně situace, úhlu pohledu vnímat, nechat znovu vyvstat z neskrytosti.⁷²

Když nemá člověk horizont, je jeho vnímání skutečnosti zkreslené, protože přeceňuje věci, které jsou mu dostupné. Dává jim většího významu, než mají, protože nemá porovnání s dalšími jevy či věcmi.⁷³ Naopak ten, kdo horizont má, dokáže správně porovnat a posoudit věci uvnitř horizontu, a to na základě vzdálenosti nebo velikosti. Podobně při rozpracování

---

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Stejně jako řemeslník, který umí používat svého nástroje, ho také nečiní objektem.

⁶⁷ Kategorii horizontu přejímá z Husserlovy filosofie.

⁶⁸ Rozumění je svou bytností dle Gadamera dějinně působícím procesem. Hermeneutika by nám měla pomoci objasnit dějiny v rozumění samém.

⁶⁹ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 265.

⁷⁰ Pro Heideggera je svět ontologicko-dějinným horizontem rozumění, který se odkrývá v bytí samotném.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² BLECHA, Ivan. *Proměny fenomenologie: úvod do Husserlovy filosofie*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007, s. 242.

⁷³ Člověk s omezeným nebo s žádným horizontem nevidí dostatečně daleko. Jeho interpretace jsou velmi zkreslené. V mediálních studiích je takový člověk vystaven diktatuře informací jedné strany. Například divák bulvárního zpravodajství má velmi mlhavou představu o událostech. Jeho horizont končí tam, kde končí horizont jeho televizního zpravodajství. Navíc jeho zkušenost s okolním světem je přebíjena informacemi o světě, které konzumuje při sledování televize. Jeho vnímání reality je omezené.

hermeneutické situace můžeme získat správný horizont, v rámci kterého nalezneme adekvátní otázky, které tu vyvstávají.⁷⁴

To platí zejména tehdy, když chceme porozumět událostem, se kterými nemáme osobní zkušenost, což je většina věcí v našem životě. Například dějinným událostem porozumíme prostřednictvím rekonstrukce historického horizontu, ve kterém vznikla. Abychom toho dosáhli, je potřeba porozumět druhému, poznat jeho stanovisko a jeho horizont dějinné životní situace. Zkrátka jde o to přemístit se do horizontu druhého.⁷⁵ Tím si rozšíříme i obzor náš, protože přijmeme cizí individualitu, neodhlížíme přitom ale od vlastního gnoseologického subjektu.⁷⁶

Důvodem, proč se snažíme získávat horizonty druhých, je to, že získáváme horizont otázky. „Tím, že existuje těsný vztah mezi tázáním a porozuměním, získává hermeneutická zkušenost dimenzi pravdy.“⁷⁷ Hermeneutický proces je pak uskutečněn a dovršen právě horizontem otázky, která obléhá horizont historický.⁷⁸

Pak bychom se ale mohli tázat, kolik horizontů existuje, protože minimálně dva byly popsány výše, a to historický a současný. Dle Gadamera existuje horizont jen jeden, je to něco, do čeho vstupujeme, co je nám pořád přítomné. Není uzavřený a neváže se ke konkrétnímu místu působení. Kamkoliv se vydáme, pohne se i horizont. „Vpravdě je to tedy jediný horizont, který obklopuje všechno to, co v sobě zahrnuje dějinné vědomí. Vlastní a cizí minulost, k níž se naše dějinné vědomí obrací, spoluutváří tento pohyblivý horizont, z něhož neustále žije lidský život a který jej jakožto původ a podání určuje.“⁷⁹ Není to tedy tak, že se musíme vpravovat do situací, třeba historických, abychom horizont získali. My ho totiž musíme už předem mít, abychom se vůbec do něčeho či někoho dokázali vpravit.⁸⁰

Vpravení je v Gadamerově filosofii chápáno nejen jako odhlédnutí od sebe samého, což musíme udělat pokaždé, chceme-li porozumět nějaké situaci. Když se totiž vpravíme do

---

⁷⁴ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 266.

⁷⁵ Historické vědomí si takto přemístěním do situace z minulosti vytváří horizont. Toto vytvoření je dle Gadamera jen částí celého procesu rozumění.

⁷⁶ HROCH, Jaroslav, KONEČNÁ, Magdalena a HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 49.

⁷⁷ Tamtéž, s. 50.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 267.

⁸⁰ Tamtéž, s. 267-268.

situace druhého člověka, kterému chceme porozumět, přidáváme i kousek sebe sama.⁸¹ Nejedná se o nějaké umělé vcítění se do druhého, ani na druhé nenazíráme svým měřítkem. Gadamer se domnívá, že sebevpravováním⁸² míříme k vyšší obecnosti, k něčemu nadřazenému, tedy k horizontu.⁸³ „Získat horizont vždy znamená učit se, vyhlížet za to, co je blízké a velmi blízké, a to nikoli proto, abychom od toho odhlédli, nýbrž abychom to spatřili lépe v nějakém větším celku a ve správnějších rozměrech.“⁸⁴ Nesmíme ale zcela odhlédnout od sebe, vždycky nějakým způsobem promítáme naše znalosti, životní zkušenosti do situací, které poznáváme. Neměli bychom ukvapovat naše závěry a uměle dávat smysl věcem minulým, jak popisuje sám Gadamer.

Náš horizont přítomnosti⁸⁵ je neustále vytvářen vlivem okolností a hlavně předsudků.⁸⁶ Existuje pouze v součinnosti s horizontem minulosti, neexistuje sám pro sebe. Hovoříme pak o splývání horizontů, ale pořád o jednom nadřazeném horizontu v procesu rozumění. V *Pravdě a metodě* je toto splývání popisováno následovně: „Rozvrh historického horizontu je tedy pouze jednou fází výkonu rozumění a neupevňuje se v sebeodcizení nějakého minulého vědomí, nýbrž je dostihován vlastním horizontem rozumění přítomnosti. Ve výkonu rozumění se děje skutečné splývání horizontů, které zároveň s rozvrhem historického horizontu provádí jeho zrušení.“⁸⁷ Každý text je v napětí se svým podáním v současnosti, se svou aktuální interpretací. Hermeneutickým úkolem je pak rozvíjet toto napětí.⁸⁸

---

⁸¹ Tímto si také uvědomíme jinakost a individualitu druhého.

⁸² Gadamer se ohrazuje vůči Nietzscheově chápání několika měnících se horizontů, do níž se včleňuje vědomí.

⁸³ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 268.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Horizont přítomnosti je vytvářen horizontem minulosti.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž, s. 269.

⁸⁸ Tamtéž.

1.6 Gadamerovo pojetí interpretace

Třetím zkoumaným hermeneutickým pojmem, kterému se ve své diplomové práci věnuji, je *interpretace*, velmi důležitá složka v procesu hermeneutického myšlení. Když interpretujeme, snažíme se věci dělat srozumitelnými, dáváme jim smysl.⁸⁹ Když je text nesrozumitelný, přichází na řadu interpret, který má dopomoci čtenáři ke správnému pochopení.⁹⁰ Interpret stojí vždy uprostřed mezi textem a čtenářem. Je jakýmsi vyjednávačem pro případ, že by text byl nějakým způsobem zarážející. Příchodem interpreta⁹¹ do komunikace dochází ke splnutí horizontů, jak je popsáno v předchozí kapitole. „Oddělené horizonty, stejně jako rozdílná stanoviska, se navzájem obsáhnou.“⁹² Napětí, které panovalo mezi horizontem textu a horizontem čtenáře, je rázem pryč.⁹³

Interpretace se dle Gadamera netýká pouze textů a verbálních projevů, ale v podstatě se vztahuje na vše, na chování, na pohyby obličeje atd. Budeme-li chtít odkrýt pravý smysl událostí, musíme je podrobit kritické interpretaci. Abychom se dobrali skutečného a nezkráceného smyslu rozumových výpovědí, které se k nám dostávají v pozměněné podobě, musíme je podrobit interpretaci.⁹⁴ Metodologie humanitních věd⁹⁵ předpokládají v souladu s Nietzsche, že jejich objekty zkoumání, tedy historické prameny či události, musejí být interpretovány, a tudíž nahlíženy v pravé podobě.⁹⁶

Hermeneutika zabývající se *interpretací*⁹⁷ potřebuje řeč.⁹⁸ Gadamer v tomto ohledu opět čerpá z filosofie Martina Heideggera, podle něhož řeč nepatří člověku, ale náleží

---

⁸⁹ V podstatě všechno v lidském životě je výsledkem interpretace, ať už se jedná o postoje, názory, vztahy s ostatními lidmi apod. Každý má svůj vlastní charakteristický způsob interpretace.

⁹⁰ Dle Gadamera slouží interpret textu, nestojí nad ním, ani řeč interpreta není textem.

⁹¹ Interpret se snaží hledat v textu nějaké známé, body, něco, čemu porozumí, následně si dělá rozvrh celého textu. Postupně, jak se probírá textem, přepracovává a doplňuje rozvrh prvotní.

⁹² GADAMER, Hans-Georg: Text a interpretace. Přel. I. Chvatík. *Reflexe (Filosofický časopis)*, OIKOYMENH, Praha 2000, číslo 21, str. 5 -35. ISSN 0862-6901, s. 25.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Toto pojetí odpovídá podle Gadamera i současné metodologii filologických a historických věd.

⁹⁵ Co je ale zajímavé, je další Gadamerovo uvažování o humanitních vědách. Myslí si, že jsou problémem pro filosofii samotnou, protože jejich epistemologické vyměření, jejich podstata je dle něj vůči přírodním vědám pořád nedostačující. To je ale jasné, zabývají se zcela jinými oblastmi bádání. Proto je důležité uzнат jejich autonomii a hlavně filosofický základ, bez něhož by ztratily na významu.

⁹⁶ GADAMER, Hans-Georg. *Problém dějinného vědomí*. Přeložil Jiří NĚMEC, přeložil Jan SOKOL. Praha: Filosofia, 1994, s. 11.

⁹⁷ V gadamerovském chápání není *interpretace* jen technikou vědeckého výzkumu textů. Právě díky tomu, že se téma jazyka a řeči pro filosofii stala ve dvacátém století ústřední, dostala i problematika textu a interpretace nového světla.

⁹⁸ Pro účely této diplomové práce nebude problematika řeči dále rozebírána.

samotnému bytí. Známy je jeho citát připodobňující řeč k domu bytí, kdy člověk bydlí v přístřeší.⁹⁹ „Řeč je světlicí a zároveň skrývající příchod bytí samého.“¹⁰⁰ Právě v řeči pak dochází k odkrývání skutečnosti. Magdalena Konečná svou stať, věnující se pojetí řeči a rozumění u Gadamera a teologů G. Ebelinga a E. Fuchse, začíná následovně: „Bytí, jež může být pochopeno, je řeč.“¹⁰¹ Gadamer znalý Heideggerova myšlení¹⁰² jde stejnou cestou a řeč pojímá jako horizont hermeneutické ontologie.¹⁰³

S rozvíjením fenoménu řeči se rozvíjelo i pojetí *interpretace* jako takové. Začaly se vynořovat nové otázky. „Existuje ona danost, z níž s naprostou jistotou vychází poznání ve svém pátrání po obecném, po zákonu, po pravidle a nachází v tom své naplnění? Není toto samo výsledkem interpretace? Je to interpretace, co mezi člověkem a světem vykonává ono nikdy nezavržitelné zprostředkovávání a co je v tomto smyslu jedinou skutečnou bezprostředností a daností to, že chápeme něco jako něco.“¹⁰⁴ Interpretaci je třeba vnímat jako prvotní akt poznání, jako původní strukturu bytí ve světě. Když toto pochopíme, dostaneme se i k pojetí textu, který z ní vyplývá. Text je něco, čemu se má porozumět, a to právě skrze *interpretaci*.¹⁰⁵

---

⁹⁹ Viz Heideggerova stať *O humanismu*.

¹⁰⁰ HEIDEGGER, Martin. *O humanismu*. Překlad Petr Kurka. Praha: Ježek, 2000, s. 18.

¹⁰¹ GADAMER, Hans-Georg a SOKOL, Jan, ed. *Člověk a řeč: (výbor textů)*. Překlad Jakub Čapek a Jan Sokol. Praha: OIKOYMENH, 1999.

¹⁰² Heideggerova fenomenologie je metodicky hermeneutikou. Nejintenzivněji se zabýval básnickou řečí, například v díle *Básnický bydlí člověk*. Ta podle něj nejlépe odkrývá zjevované bytí. I pro Gadamera je básnická řeč nejvýznamnější a nejpůvodnější, ještě nezkažená novými technologiemi apod.

¹⁰³ KONEČNÁ, Magdalena. *Řeč a rozumění: poznámky k filosofické a teologické hermeneutice H. -G. Gadamera, G. Ebelinga a E. Fuchse*. Brno: Marek Konečný, 2007, s. 45.

¹⁰⁴ GADAMER, Hans-Georg: Text a interpretace. Přel. I. Chvatík. *Reflexe (Filosofický časopis)*, OIKOYMENH, Praha 2000, číslo 21, str. 5 -35. ISSN 0862-6901, s. 14.

¹⁰⁵ Tamtéž.

1.7 Hermeneutika podezření a důvěry

Francouzský filosof Paul Ricoeur se domnívá, podobně jako Gadamer, že hlavní a základní funkce *hermeneutické interpretace* tkví v zachycení tzv. světa před textem.¹⁰⁶ Pro interpreta je důležité poznat tento svět, odkrýt jeho struktury. Musíme ale přitom respektovat text samotný, a to jak ve světě jeho vzniku, tak ve světě současném. Ricoeur se domnívá, že interpretace textu by měla vést k jeho zobjektivnění, což znamená, že interpret zakusí nové zkušenosti, rozšíří se mu kulturní obzor a začne více kriticky o dané věci uvažovat. Na základě toho pak člověk porozumí lépe sám sobě. Člověk chápe sám sebe oklikou, a to skrze text. Nesmíme tedy při rozkrývání světa před textem zapomenout i na svět čtenáře a jeho úsilí o sebeporozumění.¹⁰⁷ Ricoeur se snaží více zaměřit na čtenáře, nikoli na autora, jehož intencím, které do sdělení vložil, nemůžeme porozumět lépe než on sám.

Hermeneutická teorie Paula Ricoeura v mnohém navazuje na myšlenky Heideggerovy a Gadamerovy.¹⁰⁸ Od sedmdesátých let začíná v jeho práci převládat zájem o psaný text. Ten podle něj stojí na stejné úrovni jako promluva. Nechápe ho tedy jen jako jazykový systém v tradičně pojímaném saussurovském dělení, ale spíše jako aktuální řeč. Někdy používá termínu diskurs.¹⁰⁹ Odklání se přitom od strukturalistického pojetí, pro které je důležité zkoumání vnitřních vztahů a význam jednotlivých částí. V Ricoeurově pojetí je možné porozumět textu hlavně na základě jeho vazeb na realitu.¹¹⁰ Při hermeneutických analýzách pak musíme na tyto zvláštnosti brát zřetel.

---

¹⁰⁶ Tento svět na interpreta nejvíce působí. Nejde tedy o postižení záměru autora, které do textu vložil.

¹⁰⁷ HROCH, Jaroslav, KONEČNÁ, Magdalena a HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 60.

¹⁰⁸ V čem se ale liší, je jeho snaha o propojení hermeneutiky se sémiotikou a strukturalismem. Důležitou metodou, která nám umožní lépe text vysvětlit, je dle něj strukturální analýza. Tu využívají ve velké míře právě i mediální studia.

¹⁰⁹ Slovo diskurs je slovem v rámci mediálních studií nadužívaným, stává se už prázdným pojmem, protože prakticky ztratil význam. Pro lepší porozumění musíme vždy uvést, v jakém smyslu a čím pojetí diskurs používáme. Někdy to právě může být jako v případě Ricoeura text, jindy zase soubor výpovědí nebo okruh bádání o určitém problému apod.

¹¹⁰ Hovoří pak o světě textu a klade důraz na jeho nezávislost od záměrů autora, ale i době a okolnostech vzniku.

Tím jak se Ricouer zabýval jazykem a jeho funkcí v textech a promluvách všiml si jeho používání ve vypravování. Rozlišil dvě různé narace, první z nich fiktivní je využívána v rámci literatury, používá obrazná a nepřímá pojmenování, metafory apod.¹¹¹ Druhým typem je narace využívána při spojování vzájemně nesouvisejících prvků, které například historiografie propojí v jeden celek.¹¹²

Každá hermeneutická interpretace textu¹¹³ stojí podle Ricouera na dvou obecných předpokladech. Prvním z nich je hermeneutika důvěry, která ve čtenáři evokuje, že správně porozuměl smyslu textu, důvěřuje mu.¹¹⁴ Oproti tomu hermeneutika nedůvěry se snaží o kritické odhalení skrytého maskujícího skutečného smyslu textu. „ (...) v případě hermeneutiky podezření je explicitní vyjádření chápáno jako maskování či zašifrování, naproti tomu v případě hermeneutiky důvěry jako zjevování a ukazování.“¹¹⁵ Hermeneutika nedůvěry vyjadřuje způsob myšlení, kterým se kriticky stavíme k podávaným informacím. Vznikla podle Ricouera v době krize náboženství, kterou způsobili hlavně tři myslitelé, mezi něž patří K. Marx, F. Nietzsche a S. Freud. Ti zpochybnili dosud přijímané pravdy, jakou je víra v boha, náboženství, morálku a společnost. Realita začala být vnímána jako nespolehlivá a klíčovou se stává právě hermeneutická interpretace.¹¹⁶

Obě hermeneutiky existují souběžně, navzájem se doplňují. Dávají čtenáři možnost nahlédnout na text z více úhlů pohledu.¹¹⁷ Tímto Ricouer rozšířil hermeneutické myšlení o další možnosti interpretování a zdůraznil aktivní proces čtení.

---

¹¹¹ Používá termínu „metaforická pravda“, jazyk používaný v literatuře je více kreativní, otevírá více obzorů a otázek k přemýšlení.

¹¹² *Filosofický slovník*. 2., opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 349.

¹¹³ Pro Ricouera se stala ústředním tématem narace a její forma. Právě v naraci se rozkryje a konstituuje subjekt vyprávění a jeho identita. Důležitým aspektem a utvářejícím činitelem vyprávění je čas, který nám umožní proniknout do souvislostí událostí.

¹¹⁴ *Text* samotný obsahuje určitá vodítka, která mají pomoci uzavřít určitým způsobem hermeneutický kruh a pomoci tak k celkovému porozumění.

¹¹⁵ CHRZ. V. Co děláme, když interpretujeme. In: Šucha, M., Charvát, M., Řehan, V. (Eds.): *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku VIII. Vybrané aspekty teorie a praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 22.

¹¹⁶ MÜLLER, Richard, ed. a ŠIDÁK, Pavel, ed. *Slovník novější literární teorie: glosář pojmů*. Praha: Academia, 2012, s. 184.

¹¹⁷ Vladimír Chrz vidí ve své stati, *Co děláme, když interpretujeme* jinou úroveň konfliktu mezi oběma výše zmíněnými hermeneutikami. Jedná se o konflikt interpretací mezi ideologickou a mytologickou kritikou. Chrz tento konflikt uvádí na příkladu filmového zpracování Pána prstenů a fenoménu s tím spojeném. Tolkien platí za znalce mytologie a s touto znalostí dílo sepsal a vytvořil tak mytologický svět. Oproti tomu se ideologická kritika zaměřuje na explikaci systému hodnot a přesvědčení, které se tváří jako přirozené. Zaměřuje se tedy na

2. Hermeneutika a mediální studia

2.1 Hermeneuticko-metodologické založení humanitních věd

Metodologické založení humanitních věd se stalo životním projektem¹¹⁸ německého myslitele Wilhelma Diltheye. V jeho dílech jsou zahrnuty myšlenky předchozích filosofů, hlavně Schleiermachera a Boeckha. Důvodem, proč věnujeme v této práci krátkou pozornost Diltheově myšlení, je právě důraz na ukotvení pevných základů humanitních věd, které požadoval. O totéž se vlastně snaží i nově vzniklé humanitní nebo sociální obory v druhé polovině minulého století. Ve svém zásadním článku z roku 1900 (*Vznik hermeneutiky*) rozšiřuje hermeneutiku do podoby obecné metodologie duchovních věd.¹¹⁹

Dilthey usiloval o kritiku historického rozumu, která by doplnila kritiku čistého rozumu u Kanta. Otázkou poté je, jak můžeme vytvořit pro oblast historického poznání obdobné zdůvodnění empirického zkoumání přírody, jako to udělal Kant pro přírodní vědy.¹²⁰ Pro humanitní vědy mělo toto zdůvodnění do budoucna velký vliv.

Od poloviny 19. století převládá v anglosaském světě v otázce poznávání světa a filosofie, logika Millova.¹²¹ Dilthey se k tomuto staví nadřazeně a považuje historismus¹²² a jeho metodu za nejlepší možné opozitum dogmatickému a naturalistickému myšlení. Dogmatický empirismus je podle něj plný předsudků a nahradit jej může jen skutečná empirie.¹²³ Šlo mu hlavně o zdůvodnění obecně platných gnoseologických základů duchovních věd, aby nedošlo k jejich splnutí nebo podřízení vědám přírodním.¹²⁴ Jeho

---

ideologickou konstrukci. Pán prstenů je tedy z pozice výkladu ideologické kritiky, tedy hermeneutiky nedůvěry komplikovanější.

¹¹⁸ „*Úvod do duchovních věd*“ (Einleitung in die Geisteswissenschaften), dílo zaměřené hlavně historicky, vychází v roce 1883. Nezmiňuje zde však ani Schleiermachera, ani samotnou hermeneutiku. Jeho zkoumání je zaměřeno spíše psychologicky, v podobě rozumějící psychologie, která nenarazila na své limity při vysvětlování duševních jevů. O hermeneutice se zmiňuje až v pozdějších dílech hlavně v krátké studii, věnující se vzniku hermeneutiky.

¹¹⁹ Dříve se vyskytovala hermeneutická pravidla jen sporadicky, až Lutherovou reformací začal systematický vývoj, pokračující v myšlení F. Schleiermachera až k Diltheyově podobě metodologie humanitních věd.

¹²⁰ GADAMER, Hans-Georg. *Problém dějinného vědomí*. Praha: Filosofie, 1994, s. 16.

¹²¹ Dilthey považoval Milla za dogmatika, protože nedisponoval historickým vzděláním.

¹²² Historismus usiluje o to, aby všechny lidské vztahy byly vysvětlitelné z dějin. V 19. století vznikla „historická škola“ hlavně v jazykovědě a právní vědě. Historické vědy zdůrazňovaly svou jedinečnost. K tomu abychom ale odmítly, bez znalostí okolností například holokaust nebo činy nacistů během druhé světové války, nepotřebujeme aplikaci a znalost historismu.

¹²³ GADAMER, Hans-Georg. *Problém dějinného vědomí*. Praha: Filosofie, 1994, s. 15.

¹²⁴ GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 112. Mínil zde hlavně opozici vůči Millově a Bucklově pozitivismu.

tvrzení o tom, že přírodu vysvětlujeme a duševnímu životu rozumíme, odpovídá dělicí čáře mezi přírodními a humanitními obory dodnes. Duchovní vědy mají tu nevýhodu oproti přírodním, že zkoumané fenomény nezůstávají stejné, nelze je opakovaně ve stejných podmínkách pozorovat, jde o složitou síť předpokladů a vztahů. Závěry humanitních věd jsou oproti přírodním pouze pravděpodobnostní, ne kauzální.

Pro duchovní vědy je důležitý člověk. V diltheyovském pojetí je vnímán jako dějinná bytost, která je schopna poznávat jen v určité dějinné etapě, určitém historickém okamžiku. Vnitřní zkušenost je dána každému z nás a z hlediska toho je i každá historická událost vyložitelná jen sama ze sebe, ne zvnějšku nebo z přítomnosti. Často při výkladu dějin používáme naši současnou optiku a vytrháváme událost z kontextu. Dilthey se zabýval problémem dějinnosti¹²⁵ a vycházel z metodologických požadavků historismu.

Dějinné vědomí má napomoci k legitimování objektivnosti poznání právě v humanitních vědách.¹²⁶ „Metodicky překračovat nahodilosti čistě subjektivního pohledu a tak dospívat k dějinnému a objektivnímu poznání, to je hluboká snaha humanitních věd.“¹²⁷ Dějinný svět je pro Diltheye textem, který musíme rozšířovat.¹²⁸ Můžeme všemu porozumět, protože vše je textem určeným ke zkoumání.

Rozumění je postaveno jako hlavní prvek historických metod. „Rozumění je rozuměním výrazu. Vyjádřené je ve výrazu jiným způsobem než jako příčina v účinku. Je přítomné ve výrazu samém a my mu rozumíme tehdy, když rozumíme výrazu.“¹²⁹ Rozumění samotné můžeme chápat jako spojovací článek od prožitku k duchovním vědám. Pro tyto vědy je specifické, že jim více než o vnějšek, smyslově pozorovatelný, jde spíše o průnik do vnitřku, do podstaty věcí samotných. Dilthey tento postup od vnějšího k vnitřnímu chápe jako „sebeuvědomění“ začínající na straně objektu. Když chce člověk porozumět nějakému výrazu, musí nejprve položit otázku sám sobě, pochopit vnitřním rozhovorem souvislosti. Znovuprožitím pochopíme rozumění samotné. Významy slov a jejich vzájemné vztahy jsou humanitními vědami neustále zkoumány. Není to nic nového, když Dilthey požaduje

---

¹²⁵ Gadamer se domnívá, že problém dějin netkví v tom, že jsou nám souvislosti událostí či jevů poznatelné a jasné, jsme schopni je prožít. Důležité ale jsou i souvislosti, které jako takové nikdo neprožil.

¹²⁶ Dějinné vědomí je způsob poznání sebe sama, jak uvádí Dilthey.

¹²⁷ GADAMER, Hans-Georg. *Problém dějinného vědomí*. Praha: Filosofia, 1994, s. 19.

¹²⁸ Tímto právě epistemologicky zdůvodňuje humanitní vědy.

¹²⁹ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 202.

zkoumání vztahů a významů slov. Co se jimi rozumí, co se skrze ně vyjadřuje. Takto postupuje například literatura. Toto zkoumání je vlastní celé předchozí hermeneutické tradici.¹³⁰

Diltheyův¹³¹ význam spočívá hlavně v odmítání dosavadních postupů přírodních věd, které jsou postaveny na hypotetické systematizaci jevů a snaží se věci vysvětlovat a předpovídat. Duchovním vědám musí být vlastní pochopení, a to hlavně s důrazem na pochopení člověka a jeho jednání zevnitř. Pochopením jeho duševních pochodů, které znovuprožíváním lépe zachytíme. Dějiny pochopíme, až teprve tehdy budeme-li schopni zachytit a rekonstruovat významy nejenom historických událostí, ale i uměleckých děl, v dnešní době by to v této logice byly filmy, videa, novinové články apod.¹³² Pro diltheyovské založení humanitních věd je hermeneutika cílem, účelem i koncem dějinného vědomí.¹³³

Člověk sám utváří život, zakouší dějinné skutečnosti a podléhá všem okolním vlivům. Když právě chtějí duchovní vědy popsat toto chování a život člověka, musejí stanovit danost, od které se při svém výkladu odrazí, a to je život sám. „Život vykládá sám sebe. Sám má hermeneutickou strukturu, život tak tvoří opravdovou základnu humanitních věd.“¹³⁴ Obratem v rozumnění humanitních věd je důraz na vnitřní slovo a sebeuvědomění, které nastane, když se dostaneme do kontaktu s nějakým textem či jevem.¹³⁵

Dalším myslitelem, který se zabýval blíže strukturou a metodami humanitními věd, byl právě Gadamer. Nesouhlasil s učením novokantovců a v té době převládajícímu pozitivismu a metodám přírodních věd, podle jejichž vzoru se měly chovat i metody věd duchovních. Autor knihy *Pravda a metoda* se staví proti myšlence rozpracování vlastních metod duchovních věd, které by poté mohly být označovány jako věda.¹³⁶ Tuto myšlenku naopak podporoval historismus a pozitivismus.

---

¹³⁰ GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 116.

¹³¹ Diltheyova srovnávací metoda dějinného výzkumu i zvláštní důraz na rozdílnost mezi rozuměním a vysvětlením ovlivnilo vývoj pedagogiky, psychologie a filosofie, jako byli nejen známí M. Heidegger a H. -G. Gadamer ale i další i E. Spranger, nebo G. Misch.

¹³² *Filosofický slovník*. 2., opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, s. 89.

¹³³ GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 116.

¹³⁴ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010, s. 203.

¹³⁵ GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 116.

¹³⁶ V poznámkách uvádí Grondin, že Gadamer byl inspirován přednáškou přírodovědce Helmholtze z roku 1862, kde autor referoval o vztahu duchovních a přírodních věd. V přednášce se píše mimo jiné „... *přírodní vědy se*

Gadamer na začátku své knihy píše, že žádná vlastní metoda duchovních věd neexistuje. Duchovní vědy dospívají ke svým poznatkům ne pomocí nějakých specifických metod, ale spíše pomocí psychologického citu (taktnosti)¹³⁷, který ale nelze přesně definovat. Gadamerovská hermeneutika není metodologií humanitních věd ani naukou o rozumění, spíše usiluje o vnitřní rozumění a podmínky rozumění vůbec.

---

vyznačují metodami logické indukce, jež z nashromážděného materiálu vyzdvihují pravidla a zákony ...“
(GRONDIN, Jean. Úvod do hermeneutiky. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 139.)

¹³⁷ Tamtéž.

2.2 Dnešní rozdělení věd¹³⁸

Tradičně můžeme rozdělovat vědy do tří oblastí. Humanitní (duchovní) vědy (literární historie, klasická filologie, filosofie, historie)¹³⁹, které jsou hlavně v anglosaské tradici oddělovány od věd sociálních (zkušenostních), zabývajících se vztahem člověka a společnosti. Sem patří sociologie, psychologie nebo ekonomie.¹⁴⁰ Třetí oblastí jsou přírodní vědy.

V druhé polovině minulého století vzniklo mnoho nových oborů, které svými oblastmi zájmu přesahovaly tradiční humanitní disciplíny, jako je například filosofie nebo historie, a vymanily se z jejich područí. Došlo k akademické a katedrové institucionalizaci. Mezi přírodními a humanitními obory sílilo napětí, stejně tak mezi idiografickou historií a nomotetickými sociálními vědami, v kterých došlo ke kulturnímu obratu. Tyto okolnosti umožnily vznik novým interdisciplinárním, multiparadigmatickým oborům.¹⁴¹

Tímto případem jsou i mediální studia, o kterých nemůžeme jasně říci, zda jsou oborem humanitním nebo sociálním. Navíc svým zaměřením, kterým je i zkoumání dopadu nových technologií, hlavně internetu, z části využívají metodologii technických disciplín přírodních věd, jako je informatika. Jaromír Volek píše ve své stati, kde se věnuje ustanovování mediálních studií, následující: „Záběr mediálních studií je širší a zahrnuje jak historickou reflexi působení masových médií, tak studium konstituování mediální kultury a její recepcie.“¹⁴²

I když mediální studia¹⁴³ vznikla jako obor z pohledu dějin teprve nedávno, jedná se o etablovanou vědní disciplínu, která disponuje vlastními institucemi (odborné katedry,

---

¹³⁸ Specifikací metod duchovních věd oproti přírodním se zabýval německý novokantovský filosof Wilhelm Windelband, který se řadí k bádenské škole. Rozlišoval mezi vědami idiografickými (popisnými) a nomotetickými (zákonnými). Odlišné vědy také přinášejí různé poznatky. Nejvyšší hodnotu dle něj mají idiografické vědy, hlavně dějepisectví. Dějiny filosofie, kterými se zabýval, jsou dle něj rozvíjením idiografické vědy, která stojí v protikladu k vědám přírodním, nomotetickým. Každá z věd sbírá odlišné poznatky. Windelband je autorem koncepce teorie hodnot, které právě i v idiografických vědách určují a směřují společnost a kulturu k ideálu.

¹³⁹ Pro tyto vědy je důležitý historický rozměr vědění a samotný popis.

¹⁴⁰ Používané metody jsou v rámci těchto oborů vysoce kvantifikovatelné a exaktní.

¹⁴¹ VOLEK, J. – JIRÁK, J. – KÖPPOVÁ, B. Mediální studia: východiska a výzvy: *Mediální studia*, Syndikát novinářů ČR. Praha, 2006, číslo 1, str. 8-20. ISSN 1801-9978, s. 12.

¹⁴² VOLEK, Jaromír. Mediální studia mezi kritikou ideologie a kritikou informace: *Média a realita: sborník prací Katedry mediálních studií a žurnalistiky*, Masarykova univerzita Brno, 2003, číslo 1, str. 11-34, s. 12.

¹⁴³ Označení mediální studia vzniká až v 70. letech 20. století v rámci tzv. kulturní tradice Birminghamské školy. Dříve se používal pojem teorie masové komunikace.

výzkumná centra nebo odborná periodika.¹⁴⁴ Nově vzniklé obory usilují o pevné ukotvení ve strukturaci věd, pozici jim pomůže zabezpečit stálá metodologie. Tu požadují i mediální studia, v rámci kterých bude zkoumáno i užití tří základních hermeneutických pojmů, a to *textu, hermeneutického kruhu a interpretace*, které jsou využívány při analýze dokumentů.

2.3 Specifika výzkumu v sociálních vědách

V 19. století se etablovaly společenské vědy a začalo hledání jejich vlastních metod, kterými by se ukotvily v systému věd. Sociální vědy, kam řadíme z velké části i mediální studia, zkoumají jedinečné a neopakovatelné jevy a vztahy mezi účastníky. Proto je stejné opakování a jejich zachycení velmi problematické.¹⁴⁵ Navíc oproti podmínkám pokusů v přírodních vědách, které jsou vykonávány v laboratořích s přesnými přístroji, se vždycky bude postup práce a metody výzkumníka, zachycující vztahy a jevy v sociální realitě lišit a nebude tak přesný.

Mezi další úskalí sociálně-vědních výzkumů patří neexistence obecně použitelných měřících nástrojů. Výzkumníci si poté musí pro každý výzkum vytvářet vlastní specifické metody zkoumání. Sedláková ve své knize *Výzkum médií* uvádí jako další úskalí vliv intervence výzkumníka na prostředí, které zkoumá. To se pak projeví tím, že svým pohledem a předsudky, přetváří zkoumanou realitu. I přesto, že mají závěry sociálních disciplín jen pravděpodobnostní charakter, neznamená to, že zkoumané jevy nemůžeme popsat pomocí kauzálních zákonů.¹⁴⁶

Sociální realita¹⁴⁷ je velmi odlišná od reality přírodní. Největším rozdílem je její vznik, který je umělý, sociálně konstruovaný. Jedná se o tak rozsáhlou oblast, že můžeme postihnout vždy jen její malou část a závěry nelze aplikovat například na celou populaci. Mediální studia jsou multiparadigmatickým oborem,¹⁴⁸ a tudíž pro jejich zkoumání můžeme

---

¹⁴⁴ V českém prostředí je to odborný recenzovaný časopis *Mediální studia*, vycházející dvakrát ročně. Vznikl v roce 2010 a navazoval svým zaměřením na zaniklé *Revue pro média*.

¹⁴⁵ Jedinci, které zkoumáme, se totiž mohou mezi jednotlivými měřeními vyvíjet a měnit své názory.

¹⁴⁶ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 37.

¹⁴⁷ Vzniká působením jedinců, kteří ji obývají a spoluvytvářejí.

¹⁴⁸ Mluvíme o dvou základních paradigmatech, ze kterých mediální studia vycházejí. Jde o paradigma dominantní, systémové, vycházející z myšlenek funkcionalismu a novější kritické (alternativní paradigma), ze kterého vycházejí například Frankfurtská nebo Birminghamská škola.

použít různá teoretická východiska a volit různé postupy.¹⁴⁹ Kvalitativní přístup je kupříkladu charakteristický pro idiografické vědy, které se zabývají jedinečnými událostmi. Nejčastěji mají podobu případových studií věnovaných pouze jednomu objektu nebo výskytu jevu.¹⁵⁰ Kvantitativní přístup je vlastní nomotetickým vědám, kdy jde výzkumníkovi o postihnutí obecně platných zákonitostí.¹⁵¹

V mediálních studiích se provádějí velmi často analýzy dokumentů, mohou to být novinové články, titulní stránky časopisů, reklamy, billboardy, komiksy, seriály, fotografie ad. Pro takovéto zkoumání pak můžeme použít výše zmíněné kvalitativní nebo kvantitativní metody. K těmto technikám patří kvantitativní analýza, historicko-srovnávací, lexikální nebo narativní analýzy a v neposlední řadě i hermeneutika.

Abychom vysvětlili, jak využívají mediální studia hermeneutiku, bude nutné představit alternativní postup při analýze dokumentů, kterým je interpretativní čtení. Je to kvalitativní technika, navržená Jane. C. Kronickovou, která má pomoci při analýzách rozsáhlých textových dokumentů. Autorka čerpá z *hermeneutické interpretace* a jejímu důrazu na podrobné porozumění textu. Snaží se o hledání významu *textu* v něm samotném. Musíme ale dbát na kontext vzniku jednotlivých dokumentů. Každý člověk vnáší do procesu interpretace¹⁵² své vlastní předporozumění, předvědění, které už o tématu má. Samotný proces je časově náročný, protože některé texty potřebují pro pochopení opětovné čtení. Dle Kronickové platí pro poznatky či data sociálních věd dvě hlavní charakteristiky. A to, že velmi často se k nám dostávají texty, jejichž interprety neznáme. Proto je i pak samotná interpretace těžší a nelze postupovat ryze hermeneuticky, když neznáme autora textu nebo dobu vzniku. Potom nemůžeme hledat záměr a smysl textu. Druhým rysem těchto dat je častá neúplnost, texty neexistují komplexně, ale pouze po částech, které nemůžeme zasadit

---

¹⁴⁹ Nejvýraznější jsou dvě optiky, které stojí proti sobě. Jedná se o kvalitativní a kvantitativní paradigma. To první pracuje s měkkými daty a druhé s tvrdými, které můžeme lépe standardizovat. Tím také odhalují lépe příčinné souvislosti, mají explanativní charakter a závěry kvantitativních studií mohou být generalizovány na celou populaci. Oproti tomu kvantitativní přístup je explorativní, výzkumy jdou více do jádra problému, zkoumá se menší počet jednotek. Generalizace je obtížná, protože výzkum je zaměřen pouze na úzký problém.

¹⁵⁰ V mediálních studiích by mohlo jít o výzkum jednoho média, například vliv sledování televize na chování dětí do šesti let. Nebo jednoho sdělení či události. Názornou případovou studií by pak byla analýza zpráv o uprchlické krizi, například omezená časově, posledními šesti měsíci.

¹⁵¹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 54.

¹⁵² Sedláková chápe *interpretaci* podobně jako Brian Fay (*Současná filosofie sociálních věd*), jako cestu za *text*. Jde o získání obecného kulturovým sdíleného významu. Není to tedy nějaké převyprávění něčeho, co jsme četli nebo viděli.

do celkového kontextu. Sama Kronicková chce najít jiné metody zkoumání, tou je právě interpretativní analýza.¹⁵³

V oblasti výzkumu médií si musíme vybrat texty, které budeme analyzovat, nelze podobně jako v jiných oborech zahrnout do výzkumu všechny. I v přírodních vědách nelze zkoumat všechny jevy, vždy dochází k výběru. Interpretování textů by mělo být pro daný obor přínosné a mělo by přispět k celkovému prohloubení znalostí v daném oboru.¹⁵⁴ „Interpretovat bychom tedy neměli začít dříve, než se seznámíme s celým textem, okolnostmi jeho vzniku i jeho kontextu.“¹⁵⁵ Porozumění textu jako celku je hlavním cílem, musíme být schopni ho zasadit do kontextu jeho vzniku. Důležitá je také profesionalita výzkumníka, jak už bylo zmíněno výše, který by se měl oprostít od svých vlastních názorů a postupovat sebekriticky. Analýzu textu provádíme od menších částí k těm větším a celkový smysl se nám neustále mění v závislosti na získání stále nových poznatků. Při *interpretaci* kopírujeme samotný *hermeneutický kruh*.¹⁵⁶

Při analýzách mediálních sdělení je také důležité všimnout si vztahů, které jsou v textu ukryty. Například k čemu odkazují a jaký mají odlišný význam v různých kulturách.¹⁵⁷ Při interpretacích je proto nutné znát širší výkladový rámec, diskurs událostí. Celá metoda interpretativního čtení je časově velmi náročná a vyžaduje od výzkumníka velkou míru sebereflexe.¹⁵⁸ To je dáno tím, že přistupujeme k textům s vlastní zásobou předvědění o tématu. Hrozí také riziko, že významy vkládáme do textů uměle, a taky jak se nám to hodí, hlavně to platí v oblasti mediálních sdělení.

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 391.

¹⁵⁴ Sedláková využívá při vysvětlování *interpretace* ve své knize poznatků *hermeneutického kruhu* a myšlení Gadamera.

¹⁵⁵ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014, s. 392.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Gadamer, jak bylo popsáno výše, říká, že existuje více výkladů, interpretací textu. Protože každý interpret může vykládat události rozdílně. Dějinné vědomí jedince je situováno do určitého dobového, kulturního kontextu.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 394.

2.4 Text v mediálních studiích

Pro začátek musíme vysvětlit, jak a v jakém smyslu používají mediální studia pojem *text*. Člověk se neustále snaží něco sdělovat a komunikovat, k tomu mu slouží texty všech druhů, nejvíce těch tvořených přirozeným jazykem. Jejich studium je typické pro mnoho vědních disciplín, hlavně těch humanitně zaměřených.

Totéž platí v menší míře i v sociálních vědách. V mediálních studiích prodělalo chápání textu změny. Dnes je chápán šířeji, než tomu bylo do konce 60. let minulého století. Pojem *text* byl používán jen ve filologických a bibliografických oborech. V převratné změně došlo, když „(...) koncept *text* začal univerzálně zahrnovat všechny psané a tištěné jazykové nebo parajazykové (jazyk připomínající) projevy v nejrůznějších podobách.“¹⁵⁹ Současně se také literární díla začala označovat jako texty.¹⁶⁰ Všechno začalo být vnímáno jako text.¹⁶¹

Peter Valček ve svém *Slovníku teorie médií* popisuje text jako každou souvislou realizaci řeči, jazykový projev, který vznikl v rámci jazykového systému. Text se ale neomezuje jen na písemné dokumenty, i když to je nejčastější intuitivní chápání. Z praktického hlediska je textem produkt mediální interakce mezi podavatelem a příjemcem mediálního sdělení.¹⁶² Text stojí uprostřed a je tvořen soustavou jazykových i nejazykových prostředků, tedy kódem.¹⁶³ Důležitou roli¹⁶⁴ při čtení a pochopení textu hraje komunikační záměr autora, následný efekt u příjemců a celkový kontext situace.

Sociálněvědní disciplíny uvažují o *textu* jako objektu, který můžeme určitým způsobem číst.¹⁶⁵ Textem pak označujeme jak psané dokumenty, film, kreslené komiksy,

---

¹⁵⁹ HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, s. 22.

¹⁶⁰ Ke změně chápání textu přispěli svými teoriemi a myšlenkami francouzští myslitelé J. Derrida (*Gramatologie*), tvrdící, že mimo textu nic není, a R. Barthes (*Od díla k textu, Mytologie*).

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² VALČEK, Peter. *Slovník teorie médií A-Z*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2011, s. 330.

¹⁶³ Kódem se v mediálních studiích rozumí systematická organizace znaků a jejich vzájemných vztahů, která slouží k přenosu sdělení mezi komunikátorem a adresátem. Znak je pak brán jako něco, co zastupuje něco jiného. Musí splňovat tři základní kritéria, je materializován, příkladem je písmo, tah štětce apod. Znak musí odkazovat k něčemu jinému a musí být uznáván okruhem lidí, kteří mu rozumějí. To znamená, že jeho význam musí být sdílen. (viz, REIFOVÁ, Irena a kol. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004.)

¹⁶⁴ Macurová s Marešem uvádějí v knize *Text a komunikace: Jazyk v literárním díle a filmu*, že *text* nemůžeme redukovat jen na výsledný produkt procesu komunikace. Protože do hry vstupují jiní neméně důležití činitelé, jako je produkce významu, materiální prezentace a recepce. Poté se až *text* stává komplexním útvarem. *Text* neexistuje sám bez dalších činitelů.

¹⁶⁵ Vyvíjíme aktivitu, jejíž cílem je porozumění.

gestikulaci, hudební nahrávky aj. Nutnou podmínkou ale zůstává, podobně jako u Gadamera, že texty musí být „čitelné“, tedy srozumitelné. Kromě potenciálu čtenosti obsahují i další vlastnost, a tou je abstraktnost.¹⁶⁶ I když mají materiální podobu, jakou je třeba hlasový záznam nebo písmo v knize. To, co tvoří identitu textu, je právě jeho abstraktnost, která umožní text sdělovat v několika formách, různých dobách, kulturách apod.¹⁶⁷ Tím se pozvolna dostáváme k tomu, že text se stává kulturním.

2.5 Kulturní text

Významný představitel proudu kulturních studií¹⁶⁸ je John Fiske, poststrukturalista zabývající se studiem populární kultury a komunikace. Text pojímá zcela jinak. Ten je dle něj utvářen, až když je čten, tedy sdílen účastníky komunikace. Televizní program se stane textem až v momentě čtení, člověk si ho nějak interpretuje a přepne kanál. Jinými slovy program ležící na stole ještě není textem, protože není čten. Fiske se domnívá, že text je vytvářen spotřebiteli, ne zadavateli, kteří program sestavili. Z toho vyplývá i jeho chápání mediálního textu jako polysémického, který dovoluje svým „čtenářům“ několik možností čtení a chápání významů.¹⁶⁹ Toto chápání je označováno jako sémiotická moc lidu, kdy si každý člen publika může text interpretovat tak, jak chce on. Nemusíme text přijímat v souladu, jak chtějí jeho výrobci.¹⁷⁰ V mediální oblasti to jsou velké nadnárodní korporace, produkující většinu mediálních textů.

Pro kulturní studia jsou všechny texty polysemické, význam není vnitřní složkou obsahu, ale je vytvářen při kontaktu sdělení a příjemce. I když má tedy člověk svobodnou

---

¹⁶⁶ HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, s. 23.

¹⁶⁷ Například když psal Dostojevskij své knihy, měl před sebou svůj rukopis, text *Zločinu a trestu*. Poté byly tisknuty knihy, překlady, natočily se filmy, divadelní hry. Ale pořád se jedná o ten samý text, který sice nabývá různých materiálních forem, ale jeho identita zůstává stejná.

¹⁶⁸ Známých jako birminghamská škola, zkráceně CCCS, Centrum pro současná kulturní studia, založené v roce 1964 na University of Birmingham. Směřování a myšlenky školy byly ovlivněny politickou a intelektuální atmosférou 60. let 20. století. Podstatným vlivem bylo i nemarkistické učení (A. Gramsci, L. Althusser). Hlavním tématem se stala kultura jako každodennost. Nejvýraznější postavou kulturních studií byl Stuart Hall, se kterým se soustředění zájmu obrátilo ke zkoumání populární kultury a možnosti čtení textů. V současné době už toto Centrum nefunguje, zaniklo v roce 2004.

¹⁶⁹ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*: Praha: Portál, 2009, s. 396-397.

¹⁷⁰ Například u filmu nemusíme přijmout zamýšlený preferovaný význam jeho tvůrců. Vždy máme možnost naši vlastní interpretace. Je to žánr, který to umožňuje, těžší je to s interpretací a přijímáním třeba u zpravodajství. Těmto sdělením totiž musíme povětšinou důvěřovat, nemůžeme si je ověřit pomocí vlastní zkušenosti. Poskytují nám obraz reality, kterou ale už předem určí, vymezí a předloží.

možnost obsahu interpretovat, mají mediální texty sklon podsouvat divákovi jejich preferovaný význam. Masová média tímto nenásilně hegemonicky prosazují zájem vládnoucích společenských vrstev a upevňují status quo. Čtenář je veden nenápadnou formou k tomuto preferovanému čtení,¹⁷¹ nutí ho k tomu okolnosti, tradice a sdílené hodnoty společnosti.¹⁷²

Dalším rysem nejen mediálních textů je intertextualita, která dává další možnost čtenářovi utvářet si význam. Tato vlastnost není jen na straně čtenářů, ale i samotné mediální obsahy odkazují vzájemně jeden na druhý. Třeba film vznikl na motivy knihy. Rozhlasové hry vznikly z her divadelních apod. Stejně sdělení, stejné motivy můžeme najít v různých formách. Příběh Romea a Julie je natolik známý, že můžeme tento příběh, dějovou linku nebo odkazy nalézt v několika dalších textech všech druhů.

---

¹⁷¹ Různými možnostmi čtení textu se zabýval Stuart Hall, kdy ve své teorii zakódování a dekodování rozdělil tři typy čtení textů - dominantní, dohodnuté a opoziční.

¹⁷² REIFOVÁ, Irena a kol. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, s. 36.

2.6 Intencionalismus versus hermeneutika

V této části se blíže zaměříme na zkoumání sociálních věd a využití Gadamerovy hermeneutiky, o kterém pojednává ve své knize¹⁷³ *Současná filosofie sociálních věd*¹⁷⁴ americký filosof Brian Fay. Právě tyto vědy dle něj potřebují nové pojmosloví a způsob přemýšlení, který se změnil a to je třeba zaznamenat. Tento způsob zachycující novou éru sociálních věd v závislosti na změnách ve společnosti a vědeckém pokroku označuje jako multikulturní filosofii. Jako základní otázku si klade porozumění druhému, a proto i samotný termín *multikulturalismus*, který se stal spíše módní záležitostí, je důležité vysvětlit. Označuje rozdílnost a oslavu této jinakosti, kterou bychom měli zachovat a ctít. Epistemologický problém nastane, když začneme dle sebe soudit a pozorovat ostatní. Multikulturalismus dle Faye zpochybňuje sociálněvědní zkoumání, protože tvrdí, že abychom někoho znali, musíme jím zároveň být. Což do důsledků znamená, že o migrační krizi mohou psát jen lidé, kteří si tím sami prošli. Nebo o ženských tématech pouze ženy apod. To, co začíná být v ohrožení, je samotné porozumění. To by se mělo stát ústřední otázkou sociálních věd,¹⁷⁵ tedy to, zda je možno porozumět jiným, a jestli to jde, pak musíme odpovědět, co to s sebou přináší.¹⁷⁶

Když chceme něčemu nebo někomu porozumět, ptáme se po významu. Je to klíčová otázka i pro mediální studia, která jakožto sociální věda zkoumá realitu, její účastníky a vztahy mezi nimi. Podobně jako ostatní sociální vědci se snaží pozorované chování lidí zachytit a interpretovat. K tomu je potřeba mít hlubší znalost o problematice a kultuře. Například gesta mají napříč kulturami různá vysvětlení a často jsou protikladná.

Význam se dle Gadamera nenachází ve věcech samotných, ale vzniká až se vztahem k někomu. „Význam vyvstává ve vztahu mezi jednáním a těmi, kdo se tomuto jednání snaží

---

¹⁷³ Celá kniha je jakýmsi souhrnem přístupů ke zkoumání skutečnosti, přes pozitivismus a perspektivismus až k relativismu. Právě poslední jmenovaný přístup tvrdí, že nemůžeme nadřadit jeden přístup ostatním, protože nedokážeme určit, který je lepší. Například západní společnost bude zastávat jiný názor v otázce nemoci a jejich léčení než šamani afrických kmenů apod. Samotný relativismus podle Faye mnoho věcí zpochybnil, například po staletí zavedené pojmy i samotnou moc vědy.

¹⁷⁴ Fay knihu napsal v roce 1966. Hojně v ní čerpá z myšlenek Johna Thomsona, jehož pojetí textu a hermeneutiky je probíráno v následující podkapitole.

¹⁷⁵ Sociální vědy by neměly upírat úplně stejnou vědeckou cestou jako vědy přírodní, jak je zmiňováno v knize.

¹⁷⁶ FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd: multikulturní přístup*. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 14-15.

porozumět, je to výsledek interakce dvou jedinců.“¹⁷⁷ Abychom se dobrali významu, musíme vstoupit do procesu interpretace.

Oproti tomu intencionalismus¹⁷⁸ tvrdí, že význam je obsažen v jednání samotném, je určen jednajícím, který ho do sdělení vkládá. Význam je tedy vždy přítomen a čeká na své odhalení a vysvětlení. Interpretace není potřeba, tou se význam nevytváří. Publikum a naše interpretace není podstatná, nejdůležitější je zde tvůrce textu. Proto, abychom mohli pochopit nějaký text, musíme se vžít do role autora, zjistit jeho naladění, životní okolnosti, zjistit, co daným sdělením zamýšlel apod. To je v rozporu s Gadamerovým přístupem, pro kterého není význam vázán časově, jak je tomu v případě intencionalismu, ale objevuje se v nových podobách pokaždé s novou interpretací. Je pak tedy jasné, že například různé historické události budou mít tolik interpretací, kolik bude interpretantů.¹⁷⁹ Význam se objevuje pokaždé v jiné podobě.¹⁸⁰ Jinak vnímá a popisuje události historik v šestnáctém století a ten současný.¹⁸¹

Pro doložení této teze, že význam se mění v závislosti na interpretech a době můžeme použít Fayův příklad zachycující různé výklady téže situace. Jedná se o Caesarovo překročení Rubiconu. Cicero popisoval tuto událost jako konec římské republiky. Oproti tomu Hegel ve své *Filosofii dějin*, to viděl jako první nutný krok k udržení celku tehdejšího římského světa, nové pole pro další kroky tak zdatného vládce jako byl Caesar. V knize *Cicero a římská republika*, F. R. Cowella je tento akt vykládán jako nutný následek kritické politické situace a neschopné oligarchie, která umožnila vzestupu silného vůdce. Na této ukázce tří různých výkladů téže události si uvědomíme, že význam je připisován až pozdějšími účinky, a důležitostí, kterou měl v různých dobách. Tomuto zkoumání se věnuje filosofická

---

¹⁷⁷ FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd: multikulturní přístup*. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 172.

¹⁷⁸ Jednu z nejvlivnějších teorií intencionalismu v lingvistice předložil Paul Grice. Význam věcí či činností je dán záměrem jejich autorů.

¹⁷⁹ Podle Gadamera nemůžeme vstoupit do duše tvůrce sdělení, které interpretujeme. Horizonty interpretace se mění, a proto se mění i významy.

¹⁸⁰ Totéž platí pro oblast médií. Současní lidé také jinak nahlíží a vykládají si propagandistické články nastupující nacistické vlády z počátku třicátých let minulého století než lidé z té doby. I aktuální články například o migraci jsou vnímány odlišně, v závislosti na kultuře apod.

¹⁸¹ Tamtéž.

hermeneutika. Záměry samotného Caesara zde nehrají pro interprety žádnou roli jako pro intencionalismus.¹⁸²

Interpretace je dle Faye „(...) proces, v němž se publiku odkrývá důležitost určitého jednání a jeho výsledků. Takové odkrytí nevyžaduje identifikaci s myslí minulých jednajících ani nějaké její znovustvoření. Interpretace není psychickým procesem vciťování.“¹⁸³ Gadamer tento proces chápe jako splynutí horizontů, které bylo popisováno v předchozí kapitole.

Gadamerova hermeneutika není subjektivistická, jak by se někdy mohlo při útržkovitém nebo letmém přečtení zdát. *Interpretace* není žádný záznam naší sebereflexe, nestavíme se na místo autorů či událostí. Text není tím, za co ho považuje jeho interpret. Právě při interpretaci se nám otevírá spousta možností po poznání významu, které se v nových kontextech vyjevují jinak, než tomu mohlo být dříve. Při interpretaci se snažíme porozumět a pochopit. Fay píše o naslouchání druhých.¹⁸⁴

Další odlišnost, která stojí mezi hermeneutikou a intencionalismem, je časový odstup. Právě intencionalismus ho považuje za překážku, kterou je třeba překonat tím, že se vpravíme zpět do světa, kdy *text* či událost vznikla. Což je naopak pro gadamerovské pojetí nemožné. Čas je přívětivý faktor, který umožní textu, aby se skutečně vyjevil ve svém pravém světle. Rozdílné pojetí platí pro chápání *hermeneutického kruhu*,¹⁸⁵ který hraje v procesu interpretace klíčovou roli. Tento kruh je pohybem, který popisuje proces interpretace. Když narazíme na nové souvislosti či informace, mění se i posouvá význam samotný.¹⁸⁶

Intencionalistický přístup ale přistupuje k textům a událostem jako k něčemu, co patří do širšího rámce okolností, které musíme osvětlit, abychom pochopili význam jako celek.

---

¹⁸² FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd: multikulturní přístup*. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 171. S přínosnou diskusí přišel se svou tezí o neurčitosti překladu a odmítnutí významového realismu Quine.

¹⁸³ Tamtéž, s. 173.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 174.

¹⁸⁵ Fay vysvětluje hermeneutické pravidlo pochopení celku na základě porozumění jeho částem na příkladu úvodní věty z románu L. N. Tolstého *Anna Karenina*. Román uvozuje věta „Všechny šťastné rodiny jsou si podobné, každá nešťastná rodina je nešťastná po svém“. Právě této větě čtenář porozumí teprve tehdy, až si přečte celý román a dá si dohromady kontexty. Také pochopí, co je míněno vůbec pojmem štěstí a proč takto kniha vůbec začíná. Zpětně nás to ovlivní, když pochopíme tento úvodní citát. (viz FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd: multikulturní přístup*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002.)

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 175.

Proto tedy například, abychom dokonale pochopili nějaký film, musíme znát i životy a osudy jeho tvůrců, protože jinak se nedobereme zcela úplného významu. To pro gadamerovskou interpretaci kruhu neplatí. Části nejsou nějaké okolnosti či události, co stojí v pozadí, ale objekty, které mají být interpretovány. *Hermeneutický kruh* vzniká mezi námi a předmětem, který interpretujeme. Fay vysvětluje v souladu s Gadamerem tento *kruh* spíše jako spirálu vzájemnosti, kdy se význam mění v závislosti na tom, jak ho chápou interpreti a ovlivňuje to i je samotné.¹⁸⁷ Proces kruhu prostupuje celými dějinami. Takovým příkladem jsou třeba známé rozdílné interpretace Bible, podle kterých můžeme skupiny interpretantů identifikovat jako protestanty nebo katolíky. Tohle vymezení umožnilo další interpretace Bible a další dělení na luteránskou či kalvinistickou odnož. To by platilo rovněž u dalších významných textů. Proces interpretace je neomezený a nekonečný. Na interpretace se nabalují mnohé další a přetvářejí ty původní. I ve filosofii platí, že mnohdy pracujeme už s interpretacemi interpretací.¹⁸⁸

2.7 Nedostatečné teorie

Důvod, proč proti sobě Fay staví intencionalismus a hermeneutiku, tkví v tom, že chce ukázat nejen na jejich odlišnost v chápání významu, ale také na jejich nedostatečnost při interpretování skutečností. Neměli bychom na ně nahlížet jako na ucelené teorie významu, ale pouze jako na přístupy, které mají odlišný cíl. Proto ani nelze říct, která z nich je pro sociální vědy relevantnější.

Obě teorie se potřebují navzájem. „Intencionalismus a gadamerovská hermeneutika tedy nejsou nutně soupeři. Tyto dvě teorie se soustřeďují na odlišné interpretační otázky, jež mohou interpreti klást ohledně jednání, textů a objektů, které jsou obdařeny významem.“¹⁸⁹ Pro hermeneutiku není důležité zabývat se záměry autorů či účastníků konverzace, zaměřují se na jiný aspekt významu,¹⁹⁰ proto jim tento úhel pohledu uniká. Oba přístupy jsou nedostatečné, proto je nutná jejich vzájemná kombinovatelnost. Intencionalismus a jeho snaha o porozumění záměrů autorů a vlastně nahlédnutí do duše jsou sporné. A to

---

¹⁸⁷ Kruhovitě chápání v procesu rozumění.

¹⁸⁸ FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd: multikulturní přístup*. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 176-177.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 178.

¹⁹⁰ Intencionalismus se ptá po záměrech, které jsou vyjádřeny v nějakém sdělení, činnosti. Gadamerovskou hermeneutiku zajímá, jak je sdělení důležité pro jeho interpretanty.

z jednoduchého důvodu, kterým je jazyková nedostatečnost. Když totiž budeme chtít porozumět nějakému historickému textu, nebudeme nikdy zcela schopni určit autorovy záměry,¹⁹¹ které do textu vložil. Sociální vědci takové myšlenky z minulosti pouze zpřístupňují v podobě pojmů současného jazyka, který je ale zcela odlišný, a proto nedostatečný.¹⁹² Podle hermeneutického pojetí se interpretace událostí neustále mění, neexistuje jeden výklad. Každá doba pak podle Faye přepisuje dějiny, protože jim vkládá své významy.

Oba směry tedy máme chápat jako teorie zaměřující se na jiný aspekt významu. Svou nedostatečností při výkladu potřebují jedna druhou. Pro závěrečné shrnutí této podkapitoly použijeme Fayovu myšlenku. „Intencionalismus se soustřeďuje na význam chápaný z hlediska minulých záměrů, kdežto gadamerovská hermeneutika na význam chápaný z hlediska současné důležitosti.“¹⁹³

---

¹⁹¹ V knize je uveden příklad s Caesarovým překročením říčky Rubikon, kdy pro pochopení této události musíme nahlédnout i do postavy a života samotného Caesara. Lidé současní ale nemohou vyjadřovat myšlenky, jak je myslel ve skutečnosti Caesar. Myslel v latině, v té době neexistovalo takové množství slov a obrátů, proto i zcela úplné převedení do dnešního jazyka není možné. Můžeme se o to jen pokusit a přibližně nastínit tehdejší situaci a motivaci k činům.

¹⁹² Tamtéž, s. 179.

¹⁹³ FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd: multikulturní přístup*. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, s. 182.

2.8 Pojetí textu a hermeneutiky u Johna Thomsona

Na následujících stránkách rozebereme myšlenky z knihy sociálního teoretika médií Johna Thomsona, *Média a modernita, sociální teorie médií* (1995). Šíření mediálních obsahů, zpočátku psaných textů, utvářelo a utváří chování jedince i společnosti. Užíváním komunikačních prostředků se vytváří vzájemné interakce a nové formy, což musíme brát na vědomí. Název knihy napovídá, že pojednává o vztahu mezi médiem a modernitou,¹⁹⁴ která vznikla dle autora s nástupem masového tisku.

Důvodem, proč se zde zabývám zrovna touto knihou, je její obsah a odkazy na Gadamerovu hermeneutiku, které jsou v ní velmi časté. Thomson v díle vychází ze tří myšlenkových tradic. První je kritická sociální teorie.¹⁹⁵ Druhá představuje učení mediálních teoretiků, technologických deterministů M. McLuhana a H. Innise. A konečně třetí tradice, o kterou se v díle opírá, je přístup hermeneutický, těžící z Gadamerova a Ricoeurova myšlení. „Hermeneutika klade důraz na skutečnost, že příjem jakýchkoliv symbolických sdělení, včetně mediálních produktů, v sobě vždy obsahuje kontextualizovaný a tvořivý proces interpretace, v jehož rámci, jednotlivci využívají veškerých zdrojů, které mají k dispozici, aby sdělením, které přijmou, dodali nějaký smysl.“¹⁹⁶ Přínos hermeneutiky také dle Thomsona tkví v tom, že se zabývá nejen texty samotnými, ale obecnějším procesem sebeutváření jedince, k čemuž dochází, když se snažíme nějaké texty uchopit nebo se jich zmocnit, jak uvádí. Skrze hermeneutickou interpretaci lépe chápeme texty samotné. Tímto se tato metoda přibližuje etnografickému studiu¹⁹⁷ mediálních obsahů a jejich přijímání, čtení.¹⁹⁸

Thomson se zabývá dějinami médií, a tedy dějinami textů, hlavně v patnáctém století došlo k velkému převratu. Tímto významným milníkem se stal vynález Gutenbergova knihtisku, kdy se začaly výrazně šířit texty a knihy. Tiskárny se později stávaly centry symbolické moci, jejich význam neustále stoupal. Všimá si zajímavého aspektu, a tím je

---

¹⁹⁴ Institucionální povaha moderních společností.

¹⁹⁵ Jedná se hlavně o vliv frankfurtské školy (Adorno, Horkheimer, Marcuse ad.) a jejich kritiky kulturního průmyslu. Thomsona zajímá až druhá generace a dílo J. Habermase a jeho koncepce utváření veřejného mínění.

¹⁹⁶ THOMPSON, John B. *Média a modernita: sociální teorie médií*. Editor Pavel KLENER, přeložil Jan JIRÁK. V Praze: Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 12.

¹⁹⁷ Hermeneutika přináší nový aspekt zaměřený na zkoumání vztahu interpretace a sebeutváření. Etnografické přístupy jsou pak charakteristické svým zaměřením na diváka, jedince a jeho prožívání než na texty samotné.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 11-12.

komodifikace.¹⁹⁹ Symbolická sdělení dle něj mohou být přeměňována ve zboží, které můžeme kupovat nebo prodávat na trhu. Tento proces se rozvinul s parním rychlostem a masovým tiskem.²⁰⁰ V dnešní době jsou všechna symbolická mediální sdělení, ať už se jedná o články v novinách, fotografie, film nebo píseň, zbožím podléhající zákonům trhu. Ekonomické zhodnocení z těchto sdělení dělá komodity určené k prodeji.²⁰¹ Tato symbolická sdělení jsou pak produktem mediálního průmyslu a jeho institucí, následně jsou distribuována velkému počtu lidí.

Thomson si všímá v souladu s Gadamerem, že text nemůže být interpretován sám o sobě, aniž bychom ho nezasadili do kontextu a podmínek jeho vzniku. Pod vlivem strukturalismu a sémiotiky k tomuto "nedostatečnému" výkladu v mediálních studiích ale dochází.²⁰²

Tím, že je za text bráno v podstatě cokoliv (i reklama na billboardech na dálnici), můžeme se podle Thomsona sice z analýz podobného sémiotického zaměření dozvědět něco nového, ale současně jen částečného a neúplného. „Texty bývají zpravidla rozebírány samy o sobě, bez jakéhokoliv odkazu na cíle a zdroje, jež měli jejich tvůrci, a na to, jak texty užívají a chápou jejich příjemci.“²⁰³ Kulturní sdělení, na které zaměřují analytici svou pozornost, je odděleno²⁰⁴ ze sociálních podmínek, v nichž vzniklo.²⁰⁵

Přijímání mediálních produktů je hermeneutickým procesem.²⁰⁶ Mediální produkt neexistuje sám o sobě. Všichni, kdo přijímají mediální produkty, jsou vždy vtaženi do procesu interpretace a dávají těmto obsahům smysl. Mediální sdělení ale na ně musí nějak působit, musí jim být dostupné. Neznamena to tedy jen si pořídit televizor nebo koupit noviny. Texty, které k nám skrze technická média proudí, získají svůj význam až v okamžiku čtení. Navíc

---

¹⁹⁹ Procesem komodifikace, se zabývala v souvislosti s médii frankfurtská škola.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 23.

²⁰¹ Thomson používá pro komodifikovaná symbolická sdělení výrazu symbolické zboží. Tímto zbožím jsou pak výše zmíněné mediální obsahy, od článků po filmy apod.

²⁰² Za takového autora považuje Rolanda Barthes, který hovoří o tzv. smrti autora.

²⁰³ THOMPSON, John B. *Média a modernita: sociální teorie médií*. Editor Pavel KLENER, přeložil Jan JIRÁK. V Praze: Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 34.

²⁰⁴ Kritizuje hlavně rané výzkumy publika, které opomíjely kontext vzniku sdělení a zaměřovaly se pouze na obsah. Až postupně další výzkumy a techniky ukázaly, že stejné sdělení je chápáno v různých kulturách odlišně.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 36.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 38.

příjem takovýchto sdělení vyžaduje určitou pozornost a naši interpretační aktivitu.²⁰⁷ Když naši pozornost zvýšíme, snáze se zapojíme do procesu interpretace.

2.9 Thomsonova hermeneutická interpretace mediálních sdělení

Právě pro interpretaci mediálních sdělení je pro Thomsona důležité opřít se o znalosti ukotvené v hermeneutické tradici.²⁰⁸ K interpretaci musíme přistupovat v souladu s Gadamerem jako k aktivnímu procesu, do kterého vnášíme svá vlastní přesvědčení nebo předpoklady skupin, kterých jsme členové. Očekávání, která máme, limitují naše úsudky, jsou určována prostředím, kde žijeme, výchovou, okolnostmi apod. Naše porozumění těmto sdělením z médií je omezené. Pak také platí, kolik lidí, tolik interpretací.²⁰⁹ „Stejně jako u všech ostatních symbolických sdělení není „význam“ sdělení nabízených médiu statický jev, jednou provždy fixovaný a všem dostupný.“²¹⁰ Samotné významy mediálních textů se mění opakováním, časovým odstupem, reinterpretacemi, procesem recepce apod.

Proto by třeba některé filmy už v dnešním kontextu neobstály nebo by byly kriticky interpretovány a poté i odmítnuty. Pro vysvětlení uvedeme příklad nacistického propagandistického filmu *Žid Süß*, drasticky a mystifikačně znázorňující Židy.²¹¹ Svou interpretací a zlobou byl tento film promítán jednotkám SS jako motivace před prováděním masových vražd.²¹² Mediální sdělení mají potenciál být zneužívány propagandou, což se také stávalo a stává. Thomson uvádí, že sdělení nemohou znamenat cokoliv, jsou součástí určitého rámce, který je třeba neustále podrobovat interpretacím, abychom se dobrali smyslu.²¹³ Každý jedinec disponuje jinými schopnostmi, co ale máme společné, je, že známe okolnosti a dobový kontext vzniku textů, ten musíme brát v úvahu.

---

²⁰⁷ Rádio musíme poslouchat, na televizi se dívat a knihu číst. Různá média vyžadují odlišný stupeň pozornosti. Marshall McLuhan rozdělil v roce 1964 média na chladná a horká, liší se mezi sebou stavem naplněnosti daty. Toto rozdělení je možné jenom v porovnání jednoho média s druhým. Například rádio je oproti televizi chladným médiem, neobsahuje takové množství informací, musíme se na jeho poslech soustředit, více než na sledování televize, ta člověka rychleji vtáhne do děje.

²⁰⁸ Velmi dobře parafrázuje Gadamerovy myšlenky, hlavně z *Pravdy a metody*.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 39.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Režisér tohoto snímku Veit Harlan byl po válce v soudních procesech obviněn ze zločinů proti lidskosti.

²¹² SELIGMANN, Matthew, DAVIDSON, John a McDONALD, John. *Ve stínu hákového kříže, Život v Německu za nacismu 1933-1945*. Český Těšín: Nakladatelství KMa, s. r. o., 2008. s. 56

²¹³ THOMPSON, John B. *Média a modernita: sociální teorie médií*. Editor Pavel KLENER, přeložil Jan JIRÁK. V Praze: Nakladatelství Karolinum, 2004. s. 39

Dalším významným aspektem, kterého si Thomson všímá u Gadamera a spojuje ho s mediálními texty, je porozumění a chápání sebe sama. „... při interpretování symbolických sdělení si jednotliví lidé spojují s chápáním sebe sama i ostatních. Používají je jako prostředek reflexe a sebereflexe, jako základ pro uvažování o sobě, o jiných lidech a o celém světě, do kterého patří.“²¹⁴ John Thomson používá termínu přisvojování a myslí tím situaci, kdy se zmocníme obsahu sdělení a přijmeme za své. Mediální sdělení se stane součástí nás samotných, začlení se do našeho života.²¹⁵ Celý proces přisvojování mediálního sdělení je proces překračující jedince a jeho recepční aktivitu. O sděleních se bavíme mezi sebou, významy jsou společností sdíleny.²¹⁶ Původní smysl sdělení může být změněn. Vytváří se nové prostředí, kdy my samotní mísíme naše myšlenky, naše přesvědčení, už ne s původními, ale převyprávěnými texty, postrádající původní smysl. Člověk přijímání neustálých nových mediálních sdělení utváří sebe samotného. „Tím, že se zmocňujeme sdělení a začleňujeme je do rutiny svých životů, implicitně se podílíme na konstruování sebepojetí, tedy chápání toho, kdo jsme a kde se nacházíme v čase a prostoru.“²¹⁷ Měníme své dovednosti a jinak utváříme své názory. Proces utváření a modelování sebe sama trvá delší dobu. Mediální sdělení mají daleko větší dosah než jen informování. Náš obzor zkušeností se neustále rozšiřuje. Některá témata předávaná médii odezní, jiná si naopak neseme sami celý život.²¹⁸

---

²¹⁴ Tamtéž, s. 40.

²¹⁵ Proces někdy proběhne bez povšimnutí, bez úsilí, samovolně nebo cíleně. Zprávy o počasí přijímáme za své, jsou významem neutrální, nemáme s nimi problém. Nenutí nás přemýšlet. Jiné to bude u filmů, zpravodajství a témat, se kterými třeba nesouhlasíme.

²¹⁶ Dle Thomsona zpracováváme mediální sdělení diskursivně, významy se mění, různě upravují, jsou převypravovány.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž, s. 40.

3. Reflexe a užití hermeneutiky

Sociální vědci využívají hermeneutiku, aby důkladněji prozkoumali texty. Velmi často jsou ale termíny z hermeneutického myšlení přenášeny odlišně a pozbývají svého původního významu. Například dochází k častému zaměňování hermeneutiky a intencionalismu, jak bylo rozděleno a vysvětleno v předchozí kapitole. Proto se pak můžeme dočíst například ve *Slovníku kulturních studií*, že hermeneutice jde o odkrývání záměrů autora.²¹⁹ Což ale pro gadamerovskou²²⁰ hermeneutiku neplatí.²²¹ Do kulturních studií²²² se hermeneutika dostává prostřednictvím recepční teorie, podle níž nemá *text* jen jeden význam, který byl zamýšlen autorem a nesouhlasí s názorem, že text ovlivňuje významy vytvořené čtenáři. Oproti tomu staví interaktivní vztah textu a publika. To také ale neplatí pro hermeneutiku, ke které se vymezuje. Opakovaně se u hesla, které je věnováno hermeneutice, dozvídáme, že spojuje význam s lidskou intencionalitou.²²³

Nepřesné používání hermeneutických pojmů se odvíjí i od toho, že se o textu v sociálních vědách uvažuje v širším slova smyslu, nemíní se jím už pouze psaný text. A proto se pak termíny tradiční hermeneutiky, i té Gadamerovy, používají při interpretaci mediálních produktů, jako je film, reklama, hudební videoklip či projevy státníků apod.

Ukázku toho, jak mediální studia a sociální disciplíny využívají hermeneutiku, nalezneme ve studii Karen Cronickové, nesoucí název *The Discourse of Prezident George W. Bush and Osama bin Laden: A Rhetorical Analysis and Hermeneutic Interpretation*. Autorka se v ní zabývá analýzou přepsaných mluvených projevů a nachází v nich společné znaky.²²⁴ Jako výzkumný nástroj používá rétorickou a interpretační analýzu, na které nahlíží z pohledu hermeneutiky.²²⁵ Vlastně v této studii jde o interpretace interpretací, tedy projevů, které

---

²¹⁹ BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006, s. 67.

²²⁰ Porovnávám hermeneutiku s Gadamerovým pojetím právě proto, že je na začátku hesla, věnujícímu se hermeneutice, uváděn jako zástupce tohoto přístupu.

²²¹ Za zakladatele moderní teorie interpretace je považován Fridrich Schleiermacher, šlo mu také o obecnou teorii rozumění. V čem se ale lišil od pozdějšího Gadamerova pojetí, je důraz na autora a jeho osobní život, který bychom měli pro správné pochopení znát. Moderní hermeneutice už nejde o nějaké zachycení autorského světa, které je nutné poznat.

²²² Vědecká disciplína nebo častěji spíše proud v humanitních studiích, který se zabývá rolí kultury ve společnosti a zpětnému ovlivňování z mocenských pozic vládnoucí ideologie.

²²³ Tamtéž, s. 67.

²²⁴ Jednotlivé znaky jsou kategorizovány například do skupin, které si všímají názorů mezi námi a ostatními nebo agresí vůči protivníkovi či vlastenectví ke své zemi.

²²⁵ Už však ne z pohledu Gadamera, ale pozice myšlení Habermase a Schütze.

reagovaly na události teroristických událostí v září roku 2001. Část věnující se hermeneutice rozebírá intence obou řečníků a zabývá se samotným procesem interpretace, který je vnímán jako vysoce subjektivní záležitost. Hermeneutika²²⁶ tu pak slouží jako nástroj k analyzování míst, které nedokáže vysvětlit rétorika.²²⁷

Ústředním pojmem v hermeneutickém zkoumání je text, o tom není pochyb. Jeho čtení a porozumění je základem pro všechny interpretační procesy včetně hermeneutiky. Zajímavé ale je, že většinu textů v životě vstřebáváme ne čtením, ale jako promluvy posloucháním. To se však neodráží v zájmu odborných rozborů, věnujících se interakcím čtenáře s textem. Celé je to dáno tím, že hermeneutický přístup se dostává do sociálních věd skrze literární vědu, rozebírající hlavně texty psané. Při analýzách mluvených textů je důraz kladen hlavně na vzájemné působení mluvčích a posluchačů, tedy interakci mezi lidmi, ne mezi člověkem a textem. Mezi posluchačem a čtenářem existuje ve vnímání sdělení řada rozdílů. Právě posluchač je více závislý na textu, protože se potřebuje soustředit na sdělení. Je ale schopen vstřebať hlavní myšlenku, která je ve sdělení zahrnuta. Oproti tomu při čtení novin se můžeme vracet k jednotlivým článkům a zpětně si dohledávat informace nebo opakovaně číst. To ale vede k tomu, že často děláme z útržkovitých zpráv ukvapené závěry a až přehnaně se soustředíme na jazykovou formu.²²⁸

Většina textů, ke kterým máme přístup, jsou specifické a právě navržené pro určitý typ čtení. Pro radiové vysílání existují upravené jednodušší texty, aby bylo zaručeno jejich pochopení, obsahují prvky pro udržení pozornosti posluchače. Texty určené ke čtení mají jinou strukturu, liší se ale i mezi sebou. Článek v časopise bude mít také jinou vnitřní strukturu než text v románu.

Se zajímavým pohledem na pojetí textu přišel český filosof Vilém Flusser, který považuje texty jako takové za přežití, místo nich nastoupily obrazy, které odstartovaly novou

---

²²⁶ Hermeneutika je zaměřena na význam projevu, jehož vnímání se ale vlivem rostoucí vzdálenosti geografických a historických mění. Pro celkové pochopení textu je pak důležité se zaměřit i na jazykovou analýzu a používání specifických pojmů.

²²⁷ Cronick, Karen (2002, July). The Discourse of President George W. Bush and Osama bin Laden: A Rhetorical Analysis and Hermeneutic Interpretation [65 paragraphs]. Forum Qualitative Sozialforschung /Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal], 3(3).

²²⁸ HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, s. 33-34.

epochu. Textolatrie,²²⁹ tedy svět textů, je vystřídán idolatrií, světem obrazů.²³⁰ „Textolatrie dosáhla v 19. století kritického stádia. Přesně vzato, skončily jím dějiny. Dějiny jsou vlastně postupným překódováním obrazů v pojmy, postupným vysvětlováním představ, postupným „od-magičtění“, postupným procesem chápání. Stanou-li se však texty nepředstavitelnými, pak už není co vysvětlovat a dějiny jsou u konce.“²³¹ V této krizi právě vznikly tzv. technické obrazy, které měly texty učinit opět představitelnými. Jsou to obrazy vyrobené přístroji.²³² Jejich nekontrolovatelné masové šíření je velkou hrozbou. Lidé mají tendenci jim důvěřovat a používat je jako okna, kterými nazírají svět.²³³ Nepřemýšlejí při jejich čtení kriticky, to vše dle Flussera vede k analfabetismu,²³⁴ kdy lidé nebudou potřebovat vůbec číst a myslet. Vše jim je online přístupné pomocí vizualizací, animací nebo videí apod. Text jako takový se pro poznání světa zdá být zbytečným. V dnešním online světě počítačů a technologií je tato hrozba více než aktuální.²³⁵ Podle tohoto pojetí je i většina mediálních produktů, které chceme zkoumat, považována za technické obrazy.

Čeští mediální teoretici Jiráček s Köpplovou považují mediální obsahy za „(...)odvozené (sekundární) smyslově vnímatelné manifestace (reprezentace), jež jsou zobrazením primární (nemediální) reality.“²³⁶ Tyto obsahy je pak možné interpretovat a hledat v nich skryté ideologické pozadí a záměry autorů. To platí třeba pro kritickou analýzu mediální produkce. Mediální obsahy ale můžeme chápat i odlišně, ne pouze jako mocensky řízená sdělení, které udržují vládnoucí třídu u moci. Mediální texty mohou mít i funkci podnětnou. Pomocí médií si lidé konstruují svět, proto jsou pak tyto obsahy jejich stavebním kamenem. Až na základě nich jsou ve společnostech vytvářeny ideologie a stereotypy apod. Tyto přístupy,²³⁷ kam řadíme právě hermeneutickou analýzu nebo literární vědu, se zaměřují více na význam

---

²²⁹ Textolatrie vzniká tehdy, když člověk přestane mít nad texty moc a žije v jejich područí. Jako příklad věrnosti textu, tedy právě textolatrie, uvádí marxismus a křesťanství.

²³⁰ Svět není člověku přístupný přímo, ale zprostředkovaně, a takovou funkci plní právě obrazy. Podle Flussera pak tato záplava obrazů, která je příznačná pro dnešní dobu, zatemňuje skutečný smysl světa, který je jimi zakrýván a nedovoluje nám poznávat skutečnost.

²³¹ FLUSSER, Vilém. *Za filosofii fotografie*. Praha: Hynek, 1994, s. 12.

²³² Jsou to nepřímé produkty vědeckých textů, protože aby vznikl třeba fotoaparát, musely nejprve vzniknout příslušné vědecké texty. Musely být nejprve zkonstruovány a popsány jednotlivé součástky apod. Technické obrazy vykrádají ty tradiční a falšují je, protože jim dávají jiný význam a tváří se jako původní. Dle Flussera máme co do činění s novou programovou magií. (FLUSSER, Vilém. *Za filosofii fotografie*. Praha: Hynek, 1994.)

²³³ Tamtéž, s. 9- 14.

²³⁴ Viz FLUSSER, Vilém. *Do universa technických obrazů*. Překlad Jiří Fiala. Praha: OSVU, 2001.

²³⁵ Pozoruhodné, že všechny jeho stěžejní díla byla napsána v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století. Proto svým svými myšlenkami předstihl dobu.

²³⁶ JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. Praha: Portál, 2009, s. 318.

²³⁷ První přístup je nazýván přenosovým modelem a druhý, využívající hermeneutickou analýzu, konstitutivním.

sdělení a jeho recepci u uživatelů, nikoliv na pozadí jeho vzniku. Každé mediální sdělení pak v nás pouze spouští mechanismus k vlastní interpretaci.²³⁸

Hermeneutická analýza je chápána v mediální studii jako přístup, pro který vzniká význam textu²³⁹, tedy nějakého mediálního produktu až v konfrontaci se čtenářem, divákem apod. V souladu s Gadamerem je vysvětlován v knize *Masová média* i samotný postup interpretace. Například že se při interpretaci nějakého textu snažíme jít za samotné sdělení a snažíme se popsat realitu před textem. Zaměřujeme se na autorův pohled a vstupujeme do jeho horizontu. „Tato fáze se často uplatňuje právě u mediálních produktů, žurnalistické povahy, u nichž je deklarovaná vazba na realitu přítomna jako interpretační rámec.“²⁴⁰ Většinou ale autor sám zakomponuje do textu prvky,²⁴¹ kterými chce vést čtenářovu interpretační strategii.²⁴²

Hermeneutický přístup se v největší míře uplatňuje při analýze vyprávění. Na rozdíl právě třeba od strukturalismu se nezaměřuje na konstitutivní prvky textu. Vyprávění je z této pozice chápáno jako prostředek k tomu, abychom porozuměli významům vložených interpretem a rozuměli tak samotné podstatě života.²⁴³ Lidská zkušenost je totiž zachycena právě pomocí vyprávění, které je pak třeba analyzovat, a to právě pomocí hermeneutické metody, která zachová původní význam a zaměřuje se na skutečné vnitřní rozumění.

Mezi analýzy inspirované hermeneutickou metodou patří analýza autobiografických vyprávění, kdy je pozornosti zaměřena na osobní zkušenost autora a zkoumání jeho životní situace. Další druhem je konstruktivistický přístup k biografickým narativ. Tento přístup je charakteristický tím, že tvrdí, že pomocí vyprávění nechce člověk pouze vyjádřit něco o své osobnosti, něco předat dál. Pomocí vyprávění jsou udržovány a vytvářeny identity. Vyprávěči si vytváří pomocí narativu vlastní významy. Sem by patřily všechny výzkumy, které zkoumají identity jednotlivců nebo skupin. Zastřešujícím rámcem pro zkoumání pak není narativ jako takový, ale určité téma, které ho utváří, například v otázce židovské identity, to bude

---

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Text je zde používán v souladu se širším pojetím, které mediální studia využívají.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 319.

²⁴¹ Hovoříme pak o preferovaném čtení, kdy je text přečten tak, jak bylo autorem zamýšleno. Mezi prvky podporující autorův záměr patří například u televizních reportáží hlavně úhel kamery, pohled či nadhled, výběr prostředí a respondentů a v neposlední řadě doplnění sdělení o patřičný hudební doprovod.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Zastánce této analýzy je Paul Ricoeur, vytýká strukturalistickému myšlení právě úzký záběr a umělé vládání významů, které pramení z nově vytvořených koncepcí a vědecké racionality.

problém holocaustu. Ten bude zastřešovat a určovat vyprávění jednotlivých lidí, kteří ale nemuseli sami nacistické vyvraždění zažít, ale používají tento motiv jako určující při vyprávění. Třetí způsob hermeneutické analýzy považuje vyprávění jako k médiu, které nese kulturní význam. Právě pomocí vyprávění jsou přenášeny a šířeny kulturní významy. Situacím a lidem jsou připisovány kulturní významy a poté jsou společností sdíleny. Sem bychom zařadili velké množství analýz věnujících se právě sdílení kulturního významu.²⁴⁴

---

²⁴⁴ HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, s. 160 – 162.

ZÁVĚR

Jak bylo předesláno v úvodu, cílem diplomové práce bylo základní představení klíčových pojmů hermeneutického myšlení z optik dvou oborů. Mediální studia byla zvolena záměrně, a to z toho důvodu, že jsem je vystudovala a měla tak možnost poznat, jak je v nich hermeneutika vysvětlována a používána. Často právě v pozměněné podobě a odlišném chápání, než je tomu u Gadamera a filosofickém chápání, což způsobuje zmatky a metodologická nedorozumění. K tomu dochází už při nedostatečném porozumění základním pojmům, jako byly popisované *text, hermeneutický kruh a interpretace*.

Naopak pozitivním zjištěním bylo, že některé knihy a stati věnující se právě tomuto tématu interpretovaly Gadamera velmi dobře. Jednalo se hlavně o interpretace Johna Thomsona a Briana Faye, které si všímaly odlišností, s jakými dnešní sociální vědy gadamerovskou hermeneutiku používají. Ať už se jednalo o Thomsonovo vystižné pojetí textu a významu, který vzniká až při samotné konfrontaci se čtenářem, nebo potřeba zasazování textů do širších kontextů a událostí. Velmi zajímavý se jeví i jeho postřeh o rozumění samotném. Vrátil se k jádru Gadamerových myšlenek a viděl za hermeneutickým interpretačním snažením, zejména proces rozumění a sebeutváření jedince. Tenhle aspekt je často v mediálních studiích opomíjen. A s hermeneutikou se pracuje povrchně, bez hlubšího filosofického základu. Podobně uvažuje o interpretaci, jako o procesu utváření naší osobnosti a naslouchání druhým, i Brian Fay.

Gadamer svou pozornost upíral směrem ke studiu humanitních věd a hledání pravdy a problému rozumění, které rozvíjejí. K zakoušení pravdy dle něj dochází především v umění, a to skrze umělecké dílo, nikoli až v následném teoretickém popisu či zpracování, v tomto případě uměnovědy. „Ve zkušenosti umění se setkáváme s pravdami, jež zásadně překračují pole metodického poznání, a něco podobného platí pro celek humanitních věd, v nichž sice naše dějinné podání ve všech svých podobách vystupuje také jako předmět zkoumání, ale zároveň ve své pravdě samo promlouvá.“²⁴⁵ Dle Gadamera musíme být na této zprostředkované pravdě účastni.

---

²⁴⁵ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Praha: Triáda, 2010. s. 16.

Zvláštní pozornost musíme upřít i na dějiny a vysvětlení pojmů, které používá celá západní tradice filosofického myšlení a z ní pak čerpající další humanitní či sociální vědy. Ve středu všeho hermeneutického zkoumání stojí *text*, který se sám táže a klade podmínky po svém chápání. „Rozumět textu znamená rozumět otázce, na niž text dává odpověď.“²⁴⁶ Dnešní doba typická nadbytečností všeho se projevuje i v nadužívání pojmů, řeči a poté dochází k nedorozumění a zatemnění v hledání pravdy, kdy se musíme přes různé navrstvené významy pojmů dostat k původnímu. Nejen ve filosofii, ale i ostatních sociálněvědních disciplínách se musí víc než kdy jindy kriticky pracovat s užívanými pojmy a koncepcemi. Nebude potom docházet k tomu, že si budou teoretici či výzkumníci náhodně a neuvážlivě vypůjčovat pojmy nebo koncepce z jiných disciplín, protože jim zdánlivě zapadají do celku jejich práce.

Hermeneutická metoda je sama o sobě subjektivní, protože každý z nás vnímá, přemýšlí, interpretuje jinak. Je kladena do opozice k metodám přírodních věd. To ale nic nemění na tom, že je důležitou metodou a nástrojem tazajícím se po pravdě a významu. Diplomová práce také popisovala problematiku výzkumu v sociálních vědách a vůbec celý vznik věd duchovních, o jejichž ukotvení usiloval Dilthey.

---

²⁴⁶ NIDA-RÜMELIN, Julian. *Slovník současných filosofů*. Praha: Nakladatelství Garamond, 2001. 137.

ZDROJE:

BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006.

BLECHA, Ivan. *Proměny fenomenologie: úvod do Husserlovy filosofie*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007.

BÍLEK, Petr A. a ČERVENKA, Miroslav, ed. *Hledání jazyka interpretace: k modernímu prozaickému textu*. Brno: Host, 2003. Teoretická knihovna; sv. 8.

CORETH, Emerich, ed. et al. *Filosofie 20. století*. Překlad Břetislav Horyna. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2006. 255 s. Dějiny filosofie; 5. díl.

Cronick, Karen (2002, July). The Discourse of President George W. Bush and Osama bin Laden: A Rhetorical Analysis and Hermeneutic Interpretation [65 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung /Forum: Qualitative Social Research [On-line Journal]*, 3(3).

FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd: multikulturní přístup*. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002.

Filosofický slovník. 2., opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002.

FLUSSER, Vilém. *Za filosofií fotografie*. Praha: Hynek, 1994.

GADAMER, Hans-Georg a SOKOL, Jan, ed. *Člověk a řeč: (výbor textů)*. Překlad Jakub Čapek a Jan Sokol. Praha: OIKOYMENH, 1999.

GADAMER, Hans-Georg. *Hermeneutik. I, Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. 6. Aufl. (durchgesehen), unveränderte Taschenbuchausg. Tübingen: Mohr Siebeck, 1999.

GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda*. Přeložil David MIK. Praha: Triáda, 2010.

GADAMER, Hans-Georg. *Problém dějinného vědomí*. Přeložil Jiří NĚMEC, přeložil Jan SOKOL. Praha: Filosofia, 1994.

GADAMER, Hans-Georg: Text a interpretace. Přel. I. Chvatík. *Reflexe (Filosofický časopis)*, OIKOYMENH, Praha 2000, číslo 21, str. 5 -35. ISSN 0862-6901.

GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Přeložil Břetislav HORYNA, přeložil Pavel KOUBA. Praha: OIKOYMENH, 1997.

HÁJEK, Martin. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014.

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. Překlad Ivan Chvatík. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2002.

HEIDEGGER, Martin. *O humanismu*. Překlad Petr Kurka. Praha: Ježek, 2000.

HROCH, Jaroslav, KONEČNÁ, Magdalena a HLOUCH, Lukáš. *Proměny hermeneutického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.

HROCH, Jaroslav. *Filosofická hermeneutika v dějinách a současnosti*. 2. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, 2003.

CHRZ. V. Co děláme, když interpretujeme. In: Šucha, M., Charvát, M., Řehan, V. (Eds.): *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku VIII. Vybrané aspekty teorie a praxe.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 13 - 27.

JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2009.

KONEČNÁ, Magdalena. *Řeč a rozumění: poznámky k filosofické a teologické hermeneutice H.-G. Gadamera, G. Ebelinga a E. Fuchse.* Brno: Marek Konečný, 2007.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace:* Praha: Portál, 2009.

MÜLLER, Richard, ed. a ŠIDÁK, Pavel, ed. *Slovník novější literární teorie: glosář pojmů.* Praha: Academia, 2012.

NIDA-RÜMELIN, Julian. *Slovník současných filosofů.* Praha: Nakladatelství Garamond, 2001.

REIFOVÁ, Irena a kol. *Slovník mediální komunikace:* Praha: Portál, 2004.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky.* Praha: Grada, 2014.

SELIGMANN, Matthew, DAVIDSON, John a McDONALD, John. *Ve stínu hákového kříže, Život v Německu za nacismu 1933-1945.* Český Těšín: Nakladatelství KMa, s. r. o., 2008.

THOMPSON, John B. *Média a modernita: sociální teorie médií.* Editor Pavel KLENER, přeložil Jan JIRÁK. V Praze: Nakladatelství Karolinum, 2004.

VALČEK, Peter. *Slovník teórie médií A-Ž.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2011.

VOLEK, J. – JIRÁK, J. – KÖPPLOVÁ, B. Mediální studia: východiska a výzvy: *Mediální studia,* Syndikát novinářů ČR. Praha, 2006, číslo 1, str. 8-20. ISSN 1801-9978.

VOLEK, Jaromír. Mediální studia mezi kritikou ideologie a kritikou informace: *Média a realita: sborník prací Katedry mediálních studií a žurnalistiky*, Masarykova univerzita Brno, 2003, číslo 1, str. 11-34.